

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Доктринальне Оформлення зовнішньої політики США на сучасному етапі»

Виконав студент 2 курсу, групи ММВ-21 спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»
Пасека Давид Дмитрович

Керівник – к. і. н , доцент кафедри міжнародних відносин
Конопка Наталя Олегівна

Рецензент – _____

Робота допущена до захисту
(протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин
від _____ 20 ____ року
Завідувач кафедри міжнародних і відносин: _____

Острог – 2025

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ДОКТРИН США.....	8
1.1. Поняття та еволюція доктрини зовнішньої політики	8
1.2 Інституційна архітектура формування зовнішньополітичних доктрин.	15
1.3 Методологічні підходи до аналізу та система стратегічного планування	21
РОЗДІЛ 2. ДОКТРИНА ДЖОРДЖА В. БУША І «ВІЙНА З ТЕРОРОМ».....	29
РОЗДІЛ 3. ДОКТРИНА БАРАКА ОБАМИ І ПОЛІТИКА «РОЗУМНОЇ СИЛИ»	38
РОЗДІЛ 4. ДОКТРИНА ДОНАЛЬДА ТРАМПА І СТРАТЕГІЯ «AMERICA FIRST»	49
РОЗДІЛ 5. ДОКТРИНА ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА І ВІДНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА США.....	55
РОЗДІЛ 6. ПОЛІТИКА ДОНАЛЬДА ТРАМПА 2024 – 2025 РОКІВ.....	62
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що саме доктринальне оформлення зовнішньої політики США після завершення «холодної війни» визначає параметри функціонування сучасного міжнародного порядку, характер трансформації системи безпеки та конфігурацію глобальної і регіональної рівноваги сил. У 2001–2025 роках Сполучені Штати пройшли шлях до ситуації конкурентної багатополярності, посилення ревізійністських держав, зростання ваги транснаціональних викликів та ерозії ліберального міжнародного порядку. Зовнішньополітичні доктрини президентів Джорджа Г. В. Буша, Джорджа В. Буша, Барака Обами, Дональда Трампа та Джозефа

Байдена у своїй сукупності відображають не лише індивідуальні пріоритети адміністрацій, а й глибинні зміни у розумінні ролі США у світі, допустимих форм застосування сили, балансу між багатосторонністю та односторонністю, ціннісною риторикою й прагматичними національними інтересами. Для України, безпека якої безпосередньо залежить від рішень Вашингтона у сфері стримування агресивних держав, підтримки союзників і партнерів, формування коаліцій та санкційних режимів, аналіз цих доктрин набуває не лише наукового, а й безпосереднього практичного значення.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Наукові дослідження проблеми формування та трансформації доктрин зовнішньої політики США охоплюють широкий спектр аспектів, але залишаються досить фрагментарними. Ранні праці, присвячені великій стратегії та американському лідерству, зокрема Дж. Л. Геддіса, висвітлюють основи формування глобальної політики США та принципи її стратегічної стабільності

Дослідження адміністрації Буша-молодшого, як-от роботи І. Г. Далдера та Дж. М. Ліндсея, фокусуються на боротьбі з тероризмом, формуванні нової глобальної архітектури безпеки та доктринальних новаціях

Період адміністрації Обама привернув увагу дослідників до концепції «розумної сили», прагматичного реалізму та мультилатералізму у зовнішній політиці США, що відображено у працях Д. Скіндмора, А. Димитрової, С. Дюка

4

та Дж. С. Ная . Автори аналізують доктринальні особливості та інструменти реалізації американського лідерства, а також компроміси між міжнародними зобов'язаннями та національними інтересами.

Доктрина «America First» адміністрації Трампа, досліджена Д. Веєм, Л. О'Шрейером та Г. Брендсом, підкреслює зсув акцентів у бік національного пріоритету, зміну підходів до глобальних альянсів та економічної політики.

Водночас адміністрація Байдена у працях А. Крістіані та А. Етінгера розглядається як спроба відновити міжнародне лідерство США та інтегрувати напрацювання попередніх адміністрацій, адаптуючи доктрини до умов

багатополярного світопорядку.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що дослідження доктрин американської зовнішньої політики є багатограними і охоплюють різні адміністративні періоди. Водночас бракує комплексних робіт, що поєднували б усі адміністрації у довгостроковій перспективі, досліджували взаємозв'язок доктрин з інституційною архітектурою та практикою реалізації американського лідерства у змінних умовах світової політики. Саме виконання цього завдання і визначає наукову новизну дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз доктринального оформлення зовнішньої політики США у 2001–2025 роках, дослідження трансформації стратегічних пріоритетів протягом вибраних часових рамок, а також дослідження інструментів реалізації впливу.

Завдання дослідження:

1. Уточнити понятійно-категоріальний апарат аналізу зовнішньополітичних доктрин США та визначити їх місце в системі стратегічного планування Сполучених Штатів.
2. Охарактеризувати інституційну архітектуру формування зовнішньополітичних доктрин США та механізми їх імплементації у практику зовнішньої політики й безпеки.
3. Висвітлити та провести аналіз змісту основних доктринальних документів і стратегічних наративів адміністрацій Дж. Г. В. Буша.
4. Висвітлити та провести аналіз змісту основних доктринальних документів і стратегічних наративів адміністрацій Б. Обама
5. Висвітлити та провести аналіз змісту основних доктринальних документів і стратегічних наративів адміністрацій Д. Трампа
6. Висвітлити та провести аналіз змісту основних доктринальних документів і стратегічних наративів адміністрацій Дж.Байдена
7. Провести аналіз змісту основних доктринальних документів і стратегічних наративів адміністрацій Д.Трампа за період 2024-2025 років.

Об'єктом дослідження виступає зовнішньополітична доктринальна система Сполучених Штатів Америки в постбіполярний період. **Предметом дослідження** є зміст, інституційні механізми формування та еволюція доктринального оформлення зовнішньої політики США у 2001–2025 роках, зокрема співвідношення тягlosti політики й змін у стратегічних пріоритетах, засобах реалізації впливу.

Теоретико-методологічною основою дослідження є поєднання підходів провідних теорій міжнародних відносин – неореалізму, лібералізму та конструктивізму – із концепціями стратегічного планування, доктринального аналізу та дослідження політичних наративів. Неореалістична перспектива дає змогу інтерпретувати доктрини як реакцію на зміну балансу сил і структури міжнародної системи; ліберальний підхід акцентує увагу на ролі інститутів, норм та внутрішньополітичних факторів у формуванні доктринальних пріоритетів; конструктивізм дозволяє розглядати доктрини як інструмент конструювання ідентичності, сакральних образів «своїх» і «чужих», легітимації лідерства.

Методологія дослідження базується на використанні історико хронологічного методу для реконструкції послідовності подій і документів, інституційному аналізі системи ухвалення рішень у США, порівняльному методу для зіставлення доктрин різних адміністрацій, елементів контент аналізу та якісного аналізу текстів стратегічних документів, а також

6

структурно-функціональному підході до оцінки ролі доктрин у ширшій системі зовнішньої політики та безпеки.

Хронологічні рамки охоплюють період від формування доктрини Дж. Г. В. Буша про «новий світовий порядок» до сучасного етапу, пов'язаного з реалізацією стратегії адміністрації Д.Трампа в умовах повномасштабної агресії Росії проти України, загострення конкуренції з Китаєм та перегляду документів стратегічного планування.

Географічні рамки дослідження зосередженні на глобальному вимірі

зовнішньої політики США, однак значну увагу приділено євроатлантичному простору, Індो-Тихоокеанському регіону та ширшому контексту міжнародної безпеки, в якому формуються доктринальні рішення щодо України.

Джерельною базою дослідження є офіційні документи Білого дому, Ради національної безпеки, Пентагону та Державного департаменту США (Стратегії національної безпеки, Національні оборонні стратегії, стратегії національної військової стратегії, президентські директиви), програмні зовнішньополітичні промови президентів та ключових посадових осіб, матеріали слухань у Конгресі, аналітичні доповіді провідних американських і міжнародних аналітичних центрів. Використання цієї сукупності джерел дає змогу реконструювати офіційне доктринальне бачення та простежити механізми трансформації під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та узагальнення роботи можуть бути використані для поглиблення аналітичного супроводу зовнішньої політики України у відносинах зі США, зокрема при оцінці сталості американських зобов'язань у сфері безпеки та підтримки, прогнозуванні можливих коригувань стратегічних пріоритетів Вашингтона, розробці пропозицій щодо двостороннього та багатостороннього співробітництва. Матеріали можуть бути застосовані у навчальному процесі в курсах з теорії міжнародних відносин, зовнішньої політики США, міжнародної безпеки, а також при підготовці спеціалізованих тренінгів для державних службовців і дипломатів. Окремі висновки мають значення для

7

ширшого наукового дискурсу про трансформацію міжнародного порядку, еволюцію ліберальної гегемонії та перспективи глобального лідерства США.

Структурно робота складається зі вступу, шістьох розділів, у яких розглядаються теоретико-методологічні засади аналізу зовнішньополітичних доктрин, еволюція доктрин США у 2001–2025 роках з їхнім аналізом, прогнози на 2025 рік, висновки і список використаних джерел з додатками.

8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ДОКТРИН США

1.1. Поняття та еволюція доктрини зовнішньої політики

Зовнішньополітична доктрина як концепт займає центральне місце в системі стратегічного планування Сполучених Штатів Америки, виконуючи функцію інтелектуального містка між політичними цілями та практичними діями на міжнародній арені. Як загальна декларація зовнішньополітичних принципів держави та системи переконань, що їх інформують, доктрини формують концептуальні рамки для прийняття рішень, координації бюрократичних структур та комунікації стратегічних намірів як внутрішнім, так і зовнішнім аудиторіям. Американська традиція доктринального планування має унікальні характеристики, що впливають з особливостей історичного розвитку, географічного положення та політичної культури США. Фундаментальні основи розуміння зовнішньополітичних доктрин у американському контексті закладені класиками теорії міжнародних відносин, які розглядали їх через призму базових концептів реалізму. Ганс Моргентау, засновник політичного реалізму та один з найвпливовіших теоретиків американської зовнішньої політики, не проводив чіткого розмежування між доктриною та стратегією, розглядаючи обидва як втілення національного інтересу, визначеного в термінах влади.¹ У своїй важливій праці "Politics Among Nations" він стверджував, що міжнародна політика, як і вся політика, є боротьбою за владу, де влада завжди виступає безпосередньою метою незалежно від кінцевих цілей.² Для Моргентау доктрина повинна ґрунтуватися на раціональному розрахунку національного інтересу в термінах влади, але водночас бути обмеженою моральними міркуваннями та реаліями балансу сил. Він виокремив три базові патерни зовнішньої політики, що фактично становлять доктринальні підходи: політика статус-кво

¹ Navari C. Hans Morgenthau and the National Interest. *Ethics & International Affairs*. 2016. Vol. 30, no. 1. P. 47–54. URL: <https://doi.org/10.1017/S089267941500060X> (date of access: 02.11.2025).

² Navari C. Hans Morgenthau and the National Interest. *Ethics & International Affairs*. 2016. Vol. 30, no. 1. P. 47–54. URL: <https://doi.org/10.1017/S089267941500060X> (date of access: 02.11.2025).

(підтримання існуючого розподілу влади), політика імперіалізму (повалення статус-кво та встановлення домінування) та політика престижу (демонстрація влади для її підтримання чи посилення).

Контрастний погляд на природу доктрин представив Джордж Кеннан, автор концепції стримування та один з архітекторів американської стратегії періоду холодної війни. Кеннан провів чітке розмежування між доктриною та стратегією, наполягаючи на небезпечності жорстких доктринальних формулювань. У своїх пізніших рефлексіях щодо концепції стримування він зазначав, що доктрина прив'язує до певного способу поведінки у десятках ситуацій, які неможливо передбачити, що він вважав великою помилкою в принципі.³ Кеннан виступав за стратегічну гнучкість та глибоке розуміння специфіки противника замість універсалістських доктринальних підходів. Його концепція стримування, викладена у знаменитій статті "X" у *Foreign Affairs*, передбачала селективність та політичні, а не суто військові засоби впливу. Джон Льюїс Геддіс у своєму фундаментальному дослідженні "Strategies of Containment" продемонстрував, як американські адміністрації інтерпретували та імплементували доктрину стримування принципово різними способами, від симетричного реагування⁴ NSC-68 до асиметричної селективності початкового формулювання Кеннана. Теоретичний внесок структурного реалізму в розуміння доктрин представлений працями Кеннета Волтца, який привніс системний рівень аналізу, стверджуючи, що структурні імперативи міжнародної системи обмежують доктринальні вибори держав. Анархічна природа міжнародної системи, як він аргументував у "Theory of International Politics", створює самодопоміжну систему, де структура формує та штовхає, але не детермінує поведінку та наслідки. Це означає, що американські доктрини, незалежно від ідеологічних преференцій конкретних адміністрацій, повинні відповідати структурним обмеженням, логіці самофункціонування та динаміці балансування влади. Держави в подібних

³ Kennan's Diplomatic Doctrine. *Wilson Center*. URL:

<https://www.wilsoncenter.org/article/kennans-diplomatic-doctrine> (date of access: 02.11.2025).

⁴Gaddis J. L. Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold

структурних позиціях схильні обирати подібні доктрини через системні тиски, що пояснює певний континуїтет американської зовнішньої політики попри партійні зміни.⁵

Роберт Джервіс доповнив цю теоретичну основу когнітивним виміром, демонструючи, як доктрини функціонують як перцептивні рамки, що одночасно уможливлють та обмежують стратегічне мислення американських політиків.⁶ У "Perception and Misperception in International Politics" він продемонстрував, що особи, які приймають рішення, схильні вписувати нову інформацію в існуючі теорії та образи. Доктрини виконують важливу психологічну функцію зменшення невизначеності, але водночас створюють систематичні помилки сприйняття. Джервіс виокремив фундаментальну напругу між моделлю стримування (передбачає агресивного противника, вимагає демонстрації сили) та спіральною моделлю (втілює дилему безпеки, передбачає оборонного противника, агресивні пози створюють спіралі взаємного страху), що мала безпосередній вплив на формування американських доктрин у період Холодної війни.⁷ Концептуальне розмежування ключових понять становить методологічну передумову аналізу американських доктрин. Гранд-стратегія займає найвищий рівень ієрархії, за визначенням Коліна Грея, провідного британського стратега, який значно вплинув на американську стратегічну думку, це "напрямок і використання будь-яких або всіх активів безпекової спільноти, включаючи військовий інструмент, для цілей політики, визначених політикою". Джон Льюїс Геддіс концептуалізує гранд-стратегію як "обчислене співвідношення засобів до великих цілей" та як "узгодження потенційно необмежених прагнень із неминуче обмеженими можливостями".⁸ Гранд-стратегія охоплює всі інструменти

⁵International Relations Theory Suggests Great-Power War Is Coming. *Foreign Policy*. 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/08/27/international-relations-theory-suggests-great-power-war-is-coming/> (date of access: 02.11.2025).

⁶Jervis R. Perception and Misperception in International Politics. Princeton University Press, 1976. URL: [https://saass.fandom.com/wiki/Jervis,_Perception_and_Misperception_in_International_Politics_\(XXI\)](https://saass.fandom.com/wiki/Jervis,_Perception_and_Misperception_in_International_Politics_(XXI)) (date of access: 02.11.2025).

⁷Glaser C. L. The Security Dilemma Revisited. *World Politics*. 1997. Vol. 50, no. 1. P. 171–201.

національної влади, зокрема військові, дипломатичні, економічні, інформаційні, як у мирний, так і у воєнний час, фокусуючись на довгострокових безпекових цілях держави.

Стратегія (військова стратегія) розташовується рівнем нижче – за Грєєм, це "напрямок і використання сили та загрози сили для цілей політики". Стратегія пов'язує можливості та прагнення в специфічних контекстах, є більш динамічною та контекстуально залежною. Доктрина, за визначенням, прийнятим у американській військовій традиції та формалізованим у документах Департаменту оборони, становить "фундаментальні принципи, якими військові сили керують своїми діями на підтримку цілей". Доктрина є авторитетною, але вимагає судження при застосуванні, представляє центральні переконання для досягнення бажаних цілей, має імплікації для структури сил, підготовки та озброєння. Принципова відмінність полягає в тому, що доктрина представляє більш наукову сторону військової справи, тоді як стратегія, зокрема мистецьку, що особливо характерно для американського підходу з його технократичним акцентом.⁹ Типологія американських зовнішньополітичних доктрин розроблена Баррі Позеном у праці "The Sources of Military Doctrine", де він виокремив три ключові виміри: наступальні, оборонні або стримуючі характеристики; інтеграція військових ресурсів із політичними цілями; ступінь військової або оперативної інновації.¹⁰ Наступальні доктрини, які періодично домінували в американській стратегічній думці (наприклад, доктрина превентивної війни), підкреслюють захоплення ініціативи та роззброєння противника. Оборонні доктрини фокусуються на запереченні цілей противника, виграші часу та економії сил. Стримуючі доктрини, що стали центральними для американської стратегії з початку ядерної ери, спрямовані на запобігання дій через загрозу покарання.¹¹

⁹ - Krigsvidenskab.dk. Military Strategy vs. Military Doctrine. URL: <https://krigsvidenskab.dk/emne/military-strategy-vs-military-doctrine> (date of access: 02.11.2025).

¹⁰ Posen B. The Sources of Military Doctrine. Cornell University Press, 1984.

Еволюція американських доктринальних підходів охарактеризовує трансформацію міжнародної системи та місця США в ній. Період ранньої республіки (1789-1823) характеризувався доктриною ізоляціонізму та невтручання, сформульованою у Прощальному посланні Джорджа Вашингтона. Доктрина Монро (1823) ознаменувала перехід до регіональної гегемонії, проголосивши Західну півкулю сферою виключних американських інтересів.¹² Період експансії та імперіалізму (1890-1920) відзначився доктриною "відкритих дверей" та Вільсонівським ідеалізмом, що намагався поєднати американські інтереси з універсальними демократичними принципами. Міжвоєнний період повернення до ізоляціонізму змінився революційною трансформацією американської ролі після Другої світової війни. Доктрина Трумена (1947) проголосила глобальну відповідальність США за стримування комунізму, фундаментально змінивши традиційний американський підхід до зовнішньої політики.¹³ NSC-68 (1950) інституціоналізувала мілітаризоване стримування, передбачаючи масштабне нарощування військових можливостей. Доктрина масованої відплати Ейзенхауера намагалася досягти стримування економічно ефективним способом через ядерне домінування. Доктрина гнучкого реагування Кеннеді-Джонсона розширила спектр військових опцій, включаючи обмежені конвенційні конфлікти.¹⁴ Детант та доктрина Ніксона представляли спробу адаптації до багатополярного світу та обмежень американської влади після В'єтнаму. Доктрина Картера повернула фокус на моральні принципи та права людини, хоча криза в Ірані призвела до проголошення готовності використовувати силу для захисту життєво важливих інтересів у Перській затоці. Доктрина Рейгана передбачала активну підтримку антикомуністичних рухів по всьому світу, повертаючись до більш конфронтаційного підходу.¹⁵

¹² - Історична правда. Доктрина Монро. Початок протистояння Європи і США. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/4e424bfl6e6c0/> (дата звернення: 02.11.2025).

¹³ U.S. Department of State. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations.

URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan> (date of access: 02.11.2025).

¹⁴ Carnegie Endowment. Strategic Change in U.S. Foreign Policy.

URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/07/strategic-change-us-foreign-policy?lang=en> (date of access: 02.11.2025).

¹⁵ Council on Foreign Relations. A New Era of Great Power Competition. URL: <https://www.cfr.org/podcasts/new-era-great-power-competition-hal-brands> (date of access: 02.11.2025).

13

Пост-холодновоєнний період характеризувався пошуком нової організуючої парадигми. Доктрина Буша-старшого ("новий світовий порядок") намагалася побудувати систему колективної безпеки під американським лідерством. Доктрина Клінтона ("залучення та розширення") фокусувалася на поширенні демократії та ринкової економіки. Доктрина Буша-молодшого після 11 вересня проголосила превентивну війну та демократичну трансформацію Близького Сходу.¹⁶ Доктрина Обама намагалася збалансувати американське лідерство з багатосторонністю та стратегічним терпінням. Підхід Трампа "Америка понад усе" представляв повернення до більш вузького розуміння національних інтересів та скептицизму щодо міжнародних зобов'язань.¹⁷

Специфіка американського підходу до доктринального планування впливає з унікальних характеристик американської політичної культури та інституційної системи. Уолтер Рассел Мід у "Special Providence" розробив впливову типологію чотирьох шкіл американської зовнішньої політики: гамільтонівська (захист комерції та економічних інтересів), вільсонівська (моральні принципи та демократичні цінності), джефферсонівська (захист демократії вдома, скептицизм щодо зовнішніх зобов'язань), джексонівська (популістський націоналізм, військова сила).¹⁸ Успіх американської зовнішньої політики, за Мідом, впливає з динамічної взаємодії між цими конкуруючими традиціями. Колін Дюк у "Reluctant Crusaders" демонструє, як міжнародні умови фільтруються через американську стратегічну культуру для визначення специфічних доктрин. Він виокремлює традицію "обмеженої відповідальності": американці визначають свої інтереси у широких, ідеалістичних термінах, але переслідують їх обмеженими засобами.¹⁹ Генрі Кісінджер підкреслює фундаментальну напругу між європейським реалізмом та американським

- ¹⁶ Is there such a thing as the "Obama Doctrine"? *E-International Relations*. URL: <https://www.e-ir.info/2015/11/04/is-there-such-a-thing-as-the-obama-doctrine/> (date of access: 02.11.2025).
- ¹⁷ What Is Grand Strategy? Sweeping a Conceptual Minefield. *Texas National Security Review*. 2018. URL: <https://tnsr.org/2018/11/what-is-grand-strategy-sweeping-a-conceptual-minefield/> (date of access: 02.11.2025). ¹⁸ Mead W. R. *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*. Council on Foreign Relations, 2001. URL: <https://www.cfr.org/book/special-providence> (date of access: 02.11.2025). ¹⁹ Dueck C. *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton University Press, 2006. URL: https://archive.org/details/reluctantcrusade0000duec_y7f3 (date of access: 02.11.2025).

14

ідеалізмом, що створює циклічність між ізоляціонізмом та глобальним інтервенціонізмом. ²⁰ Інституційні особливості американської системи накладають відбиток на процес формування доктрин. Конституційний розподіл повноважень між виконавчою та законодавчою владою створює необхідність побудови консенсусу та публічного обґрунтування доктринальних змін. Роль експертного співтовариства та аналітичних центрів у формуванні інтелектуальних рамок доктрин не має аналогів в інших країнах. Відкритість політичної системи та активна роль медіа вимагають публічної артикуляції доктрин, що відрізняє американський підхід від більш закритих систем стратегічного планування. ²¹ Сучасні виклики для американського доктринального планування включають адаптацію до багатополярності, технологічні зміни, що розмивають традиційні категорії війни та миру, зростання негативних акторів та транснаціональних загроз. Повернення конкуренції великих держав вимагає переосмислення доктринальних підходів, сформованих у період американської гегемонії. Концепція інтегрованого стримування намагається поєднати елементи у різних доменах: кібер, космос, економічний, інформаційний. ²² Теорія сірої зони конфлікту розглядає дії нижче порогу збройного конфлікту, що створює нові виклики для традиційних доктринальних рамок. Американська традиція зовнішньополітичних доктрин представляє унікальне поєднання прагматизму та ідеалізму, універсалізму та ексепціоналізму, технократичного підходу та моральних імперативів. Еволюція від ізоляціонізму до глобального лідерства демонструє зміни в міжнародній системі, а також трансформацію американського самосприйняття та розуміння національних інтересів. Циклічність між періодами активізму та стриманості,

²⁰ Kissinger H. *Diplomacy*. Simon & Schuster, 1994. 284 p. URL: <https://euroclassworks.com/wp-content/uploads/2015/03/download-kissingers-diplomacy.pdf> (date of access: 02.11.2025).

²¹ Fiveable. Domestic politics and foreign policy. URL: <https://fiveable.me/theories-of-international-relations/unit-10/domestic-politics-foreign-policy/study-guide/Fd4PcMAtb8zbuGNe> (date of access: 02.11.2025). ²² Coercion Theory: A Basic Introduction for Practitioners. *Texas National Security Review*. 2020. URL: <https://tnsr.org/2020/02/coercion-theory-a-basic-introduction-for-practitioners/> (date of access: 02.11.2025).

15

ідеалізму та реалізму створює динамічну напругу, що визначає американський підхід до формування та імплементації зовнішньополітичних доктрин.²³

Американська традиція зовнішньополітичних доктрин формувалася як результат постійної взаємодії між інтелектуальними школами та історичними контекстами, що визначали місце США у світовій системі. Від ізоляціонізму доби Вашингтона до концепції інтегрованого стримування XXI століття доктрини еволюціонували від декларацій національного самозбереження до глобальних рамкових стратегій управління міжнародною стабільністю. Класичний реалізм Моргентау заклав основи концепції влади як центральної категорії зовнішньої політики, тоді як неореалізм Волтца та когнітивна школа Джервіса розширили розуміння доктрини як динамічної системи взаємодії ідей, сприйняття та структурних імперативів. Подальші інституційні підходи, представлені Геддісом і Греєм, конкретизували місце доктрини між гранд стратегією та оперативними діями, а ліберальний інтернаціоналізм і прагматичні тенденції XXI ст. адаптували американське доктринальне мислення до нових викликів глобальної взаємозалежності. Сучасний етап характеризується синтезом технократичного і когнітивного підходів, де доктрина виконує функцію адаптивного механізму реагування на багатовимірні загрози, від кіберконфліктів до економічної конкуренції великих держав. Доктрина зовнішньої політики США є не статичною декларацією, а динамічною системою стратегічного мислення, що інтегрує історичний досвід, інституційну спадковість і новітні тенденції в єдину логіку глобального лідерства.

1.2 Інституційна архітектура формування зовнішньополітичних доктрин.

Зовнішньополітична доктрина у США традиційно розуміється як широка стратегічна візія місця і ролі країни в світі, що автономно формується керівництвом держави, відповідає на виклики зовнішнього середовища і тісно

²³ Strategic Culture and Pragmatic National Interest. *Global Policy Journal*. 2015.

URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/22/07/2015/strategic-culture-and-pragmatic-national-interest> (date of access: 02.11.2025).

пов'язана з питаннями національної безпеки.²⁴ Як відзначає дослідник А. Коллі, історично доктрини США відрізнялися рівнем концептуальної чіткості: доктрина Монро (1823) однозначно задекларувала ізоляціоністський курс і гегемонію США у Західній півкулі, доктрина Трумена (1947) зосередилася на стратегії «стримування» СРСР, тоді як новітні адміністрації – наприклад, Барака Обама чи Дональда Трампа – демонстрували менш цілісні підходи через нестабільність міжнародного середовища.²⁵ У формуванні таких доктрин ключову роль відіграє президент США – глава держави та “головний архітектор” зовнішньої політики. Водночас система стримувань і противаг обмежує одноосібний вплив президента: приміром, він може розпорядитися про розгортання військ, але лише Конгрес має повноваження оголосити війну; президент може укладати міжнародні домовленості, утім ратифікація повноправних договорів потребує схвалення Сенату, а виділення коштів на іноземну допомогу чи операції – санкції Палати представників і Сенату.²⁶

Отож, інституційна архітектура вироблення доктрин охоплює кілька концентричних кіл учасників: у внутрішньому колі – сам президент і найближчі радники (передусім Радник з національної безпеки, що очолює засідання Ради національної безпеки), у середньому колі – ключові відомства виконавчої влади (Державний департамент, Міністерство оборони, Об'єднаний комітет начальників штабів, розвідувальна спільнота), а в зовнішньому колі – Конгрес і різноманітні зовнішні сторони (групи інтересів, аналітичні центри, корпорації,

союзники та інші держави), які змагаються за вплив на формування політики.

За останнє століття ця “архітектура зовнішньої політики стала набагато масштабнішою”, залучаючи тепер «тисячі осіб та мільярди доларів» у військовій, дипломатичній та економічній сферах, що відображає перетворення США на

²⁴ Colli A. The Biden Doctrine: A Contemporary Analysis of US Foreign Policy. *DPCE Online*. 2024. Vol. 67, SP3. URL:

<https://www.dpceonline.it/index.php/dpceonline/article/download/2353/2591/3792#:~:text=2,refers%20to%20a%20broad%20vision> (date of access: 02.11.2025).

²⁵ Colli A. The Biden Doctrine: A Contemporary Analysis of US Foreign Policy. *DPCE Online*. 2024. Vol. 67, SP3. URL:

<https://www.dpceonline.it/index.php/dpceonline/article/download/2353/2591/3792#:~:text=2,refers%20to%20a%20broad%20vision> (date of access: 02.11.2025).

²⁶ Farivar M. How US foreign policy is made. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/how-us-foreign-policy-is-made-/7896988.html> (date of access: 02.11.2025).

світову наддержаву. Водночас, попри розростання бюрократичного апарату, центральна координуюча роль президента лише посилилась і перебуває «на передньому плані» процесу вироблення рішень. Особливе місце в інституційній структурі займає Рада національної безпеки (РНБ) при Білому домі. Створена Законом про національну безпеку 1947 р. після Другої світової війни, РНБ поступово перетворилася на “нервовий центр механізму зовнішньополітичних рішень” США. ²⁷ До її складу за законом входять президент (головуючий), віцепрезидент, державний секретар, міністр оборони, міністр енергетики та інші ключові посадовці, а також запрошуються керівники розвідувальних і економічних відомств залежно від порядку денного. ²⁸ Рада нацбезпеки покликана координувати діяльність усіх відповідних агентств при розробці і реалізації зовнішньополітичного курсу президента. ²⁹ Апаратом РНБ керує Радник президента з національної безпеки – посадовець, що не потребує затвердження в Сенаті і тому перебуває у безпосередньому підпорядкуванні глави держави. Як зауважує колишній директор Політичного планування Держдепартаменту Девід Маккін, вплив радника з нацбезпеки багато в чому визначається близькістю до президента: цей радник «має вухо президента», тоді як держсекретар часто перебуває у відрядженнях за кордоном.

Роль Державного департаменту – історично провідного органу дипломатії США еволюціонувала у цій системі: попри формальний статус головного зовнішньополітичного відомства, його вплив на вироблення доктрин послабився зі зміцненням позицій Білого дому. Дослідник Джозеф Кессіді констатує, що протягом останніх десятиліть Держдепартамент «поступово передав повноваження щодо формулювання зовнішньої політики – до Ради національної безпеки у Білому домі», зосереджуючись більше на реалізації політики, тоді як

⁻²⁷ Farivar M. How US foreign policy is made. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/how-us-foreign-policy-is-made-/7896988.html> (date of access: 02.11.2025).

²⁸ Memorandum on Renewing the National Security Council System | The White House. *The White House*. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2021/02/04/memorandum-renewing-the-national-security-council-system> (date of access: 02.11.2025).

²⁹ Organization of the National Security Council and Subcommittees. *The White House*. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/organization-of-the-national-security-council-and-subcommittees/> (date of access: 02.11.2025).

стратегічне планування змістилося в президентську адміністрацію.³⁰ Показово, що якщо на зорі «холодної війни» РНБ замислювалася саме як механізм для узгодження міжвідомчих позицій і посилення ролі держсекретаря у питаннях безпеки³¹, то у ХХІ ст. ситуація дещо зворотна: невелика група радників при президенті (РНБ) багато в чому задає тон доктринам, а Держдепартамент нерідко грає підтримуючу роль у їх виробленні і реалізації.

Крім виконавчої гілки влади, важливим інституційним «гравцем» у формуванні зовнішньополітичних доктрин є Конгрес США. Конституція не наділяє законодавців прямою компетенцією визначати зовнішній курс, однак як рівноправна гілка влади Конгрес може значно впливати на зовнішню політику через законодавчі та фінансові важелі. Зокрема, Конгрес здійснює парламентський нагляд за діями виконавчої влади, ухвалює закони, що задають рамки політики, ратифікує міжнародні договори, а найсуттєвіше – контролює федеральний бюджет. Як наголошують експерти, саме бюджетне повноваження є визначальним: «Конгрес контролює бюджет», тобто вирішує, скільки коштів виділяється на зовнішню допомогу, військові операції та інші міжнародні ініціативи, тим самим скеровуючи реалізацію доктринальних пріоритетів.³²

Наприклад, навіть якщо президент проголошує нову доктрину або ініціативу (скажімо, програму підтримки союзників чи санкцій проти противників), її втілення залежатиме від того, чи асигнує Конгрес відповідні ресурси і повноваження. До того ж обидві палати через комітети (насамперед Сенатський комітет з міжнародних відносин і Палати представників з міжнародних справ) регулярно проводять слухання і запити щодо зовнішньополітичного курсу, що створює зворотний зв'язок та додатковий тиск на виконавчу владу. Таким чином, навіть у розробці доктрин, формально підпорядкованій президенту, враховується позиція впливових конгресменів –

⁻³⁰ U.S. Foreign Policy Architecture for the 21st Century. *Wilson Center*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/us-foreign-policy-architecture-for-the-21st-century> (date of access: 02.11.2025).

³¹ A New National Security Structure - Short History - Department History - Office of the Historian. *Latest News - Office of the Historian*. URL: <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/security> (date of access: 02.11.2025).

³² Farivar M. How US foreign policy is made. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/how-us-foreign-policy-is-made-/7896988.html> (date of access: 02.11.2025).

зادля забезпечення підтримки або недопущення законодавчого блокування ініціатив. Окрім державних інституцій, все більш помітну роль у формуванні зовнішньополітичних концептів відіграють позадержавні учасники. З розвитком глобалізації та розширенням спектру міжнародних питань до політичного процесу залучаються корпорації, громадські організації, аналітичні центри («think tanks»), ЗМІ та експертна спільнота, а також іноземні уряди. Як відзначає Д. Маккін, вплив недержавних сил сьогодні зріс настільки, що «корпорації дедалі більше відіграють велику роль у зовнішній політиці, адже значна частина міжнародних процесів (наприклад, у торгівлі) пов'язана з діяльністю транснаціональних компаній». Так само аналітичні центри генерують ідеї та рекомендації для владних кіл – нерідко автори успішних доктрин (приміром, концепція «стримування» комунізму або доктрина «розширення демократії») раніше були експертами провідних дослідницьких установ. Громадська думка теж створює контекст для доктрин: демократична підзвітність змушує керівництво США пояснювати суспільству свою стратегію та здобувати підтримку – інакше реалізація зовнішньої політики ускладниться.

У додатку 2 подано схему, котра візуалізує ієрархічно координовану систему інституцій, залучених до формування зовнішньополітичних доктрин США. У центрі цієї архітектури перебуває Президент США, який виступає як стратегічний координатор і затверджує доктрини, забезпечуючи цілісність зовнішньополітичного курсу. Безпосередньо підпорядкованим президенту інституційним осередком є Радник з національної безпеки та Рада національної безпеки (РНБ) – ключовий дорадчо-координаційний орган, що здійснює міжвідомчу взаємодію. В межах виконавчої вертикалі до РНБ тяжіють Державний департамент, Міністерство оборони, Об'єднаний комітет начальників штабів і розвідувальні структури, які забезпечують аналітичну, дипломатичну та військово-планувальну підтримку доктринального процесу.

Паралельно функціонує законодавча гілка влади — Конгрес США, який, хоча й не визначає безпосередньо зовнішній курс, здійснює суттєвий вплив через бюджетний контроль, ратифікацію міжнародних угод, парламентський нагляд і

20

діяльність профільних комітетів Сенату та Палати представників. До зовнішнього кола архітектури належать позадержавні учасники – аналітичні центри (*think tanks*), корпорації, громадські організації, засоби масової інформації, академічні експерти та іноземні уряди, які формують інтелектуальний, ідеологічний та суспільний контекст зовнішньополітичних доктрин. На узагальнюючому рівні система забезпечує координацію між гілками влади та легітимацію стратегічних рішень, що гарантує наступність і стабільність зовнішньополітичного планування. Таким чином, ієрархічна архітектура зовнішньополітичного процесу США поєднує вертикальні механізми президентського управління з горизонтальними інститутами парламентського та суспільного впливу, утворюючи поліцентричну модель ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики.

Зрештою, інституційна архітектура вироблення зовнішньополітичних доктрин США є поліцентричною: вона поєднує лідерство президента та його Ради нацбезпеки, експертизу й виконання з боку Державного департаменту і

Пентагону, контроль та «голос» Конгресу, а також ідеї та інтереси ширшого кола учасників. Попри це розмаїття, доктрина зрештою набуває офіційної сили лише після затвердження президентом, що забезпечує єдність курсу. Структурування і консолідація національних інтересів у вигляді доктринальних документів дозволяє синхронізувати зовнішньополітичні кроки США, гарантувати наступність ключових рішень навіть за умов турбулентності міжнародних відносин.³³ Саме тому адміністрації послідовно кодифікують свої підходи у вигляді президентських доктрин, Стратегій національної безпеки тощо – аби надати урядовим діям стратегічної цілеспрямованості і системності.

Інституційна архітектура формування зовнішньополітичних доктрин США ґрунтується на поліцентричній моделі, у якій поєднуються вертикальна ієрархія виконавчої влади та горизонтальні механізми взаємодії з іншими гілками влади й суспільними інститутами. Президент виступає центральним координатором,

⁻³³ Lakishyk D. Formation of US foreign policy strategies and doctrines at the beginning of the 21st century: a practical dimension. *American History & Politics: Scientific edition*. 2023. No. 15. P. 65–85. URL: <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2023.15.6> (date of access: 02.11.2025).

забезпечуючи стратегічну цілісність доктрин, тоді як Рада національної безпеки є головним операційним вузлом міжвідомчої координації. Державний департамент, Міністерство оборони та інші виконавчі відомства виконують функції аналітичного забезпечення і практичної реалізації політичних рішень, поступово поступаючись стратегічним впливом апарату Білого дому. Конгрес, обмежений у конституційних прерогативах у сфері зовнішньої політики, зберігає вагомі інструменти впливу через бюджет, законотворчість і контрольні механізми, що робить його важливим контрбалансом президентської ініціативи. Зі свого боку, позадержавні учасники, аналітичні центри, бізнес і громадянське суспільство, створюють інтелектуальний та інформаційний контекст, у межах якого доктрини отримують легітимність і суспільне схвалення. Еволюція цієї архітектури демонструє перехід від класичної моделі бюрократичної дипломатії до мережевої системи прийняття рішень, де ключову роль відіграють як й інституційні повноваження, так і здатність до стратегічної координації,

інформаційної інтеграції та формування суспільного консенсусу.

1.3 Методологічні підходи до аналізу та система стратегічного планування

Ефективна зовнішня політика США спирається на інститути та на відпрацьовані методології аналізу міжнародного середовища і стратегічного планування. У післявоєнний період Другої світової війни, американські науковці й практики виробили низку концептуальних моделей для аналізу процесу ухвалення зовнішньополітичних рішень. Класичні підходи включають модель раціонального актора (бачить державу як єдиний суб'єкт, що раціонально обирає оптимальні засоби досягнення національних інтересів), бюрократичну модель (розглядає політику як результат торгу й компромісів між відомствами з власними інтересами), а також організаційну модель (підкреслює роль усталених процедур і культур державних установ у формуванні рішень). Існують і інші підходи – психологічні та ідеологічні, що акцентують увагу на особистих

22

переконаннях лідерів чи панівній ідеології, яка спрямовує аналітичний процес.³⁴ У комплексі ці методології допомагають структурувати аналіз зовнішньої політики, виявляючи як раціональні обчислення, так і внутрішньобюрократичну динаміку та ціннісні установки, що лежать в основі стратегічних рішень.

Практичне стратегічне планування США здійснюється у межах цілісної системи документів і процесів, яка з'єднує воедино всі рівні влади – від Білого дому до окремих відомств. В основі цієї системи – регулярний цикл стратегічних оглядів та доктринальних документів, встановлений як політичною традицією, так і законодавчими приписами. Головним серед них є Стратегія національної безпеки (National Security Strategy, NSS) – всеохопний документ Білого дому, що окреслює доктринальні засади зовнішньої і безпекової політики кожної адміністрації. Підготовка NSS стала обов'язковою після поправок Конгресу: розділ 603 Акта Голдуотера–Ніколса (1986) зобов'язує президента регулярно (як правило, щорічно або при зміні адміністрації) подавати до Конгресу звіт “Про стратегію національної безпеки”.³⁵ Цей документ має продемонструвати законодавцям і суспільству національні інтереси, глобальні зобов'язання,

пріоритетні цілі США та плани щодо використання всіх інструментів сили держави для досягнення визначених цілей. Зокрема, закон вимагає, щоб у Стратегії була описана зовнішньополітична концепція адміністрації, її бачення міжнародних загроз і можливостей, а також запропоновані шляхи застосування дипломатичних, військових, економічних, інформаційних та інших засобів національної могутності для захисту безпеки США. Одночасно NSS повинна містити оцінку достатності наявних сил і ресурсів для реалізації обраної стратегії – баланс між військовими, дипломатичними, економічними спроможностями, необхідних для досягнення цілей.³⁶ Таким чином, цей документ виконує відразу кілька функцій: задає президентське бачення ролі Америки у світі; встановлює

³⁴ American Foreign Policy Decision-Making at the Agency Level: The Department of State as Exemplar? – fp21. URL: <https://www.fp21.org/publications/foreign-policy-decision-making-at-the-agency-level> (date of access: 02.11.2025).

³⁵ Office of the Secretary of Defense Historical Office. National Security Strategy. URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/> (date of access: 28.11.2025). ³⁶ Purpose of a national security strategy. *Atlantic Council*. URL: https://www.atlanticcouncil.org/content_series/strategy-consortium/purpose-of-a-national-security-strategy/ (date of access: 02.11.2025).

пріоритети національної безпеки; слугує рамковим дороговказом для розподілу ресурсів між відомствами; декларує союзникам і противникам основні підходи США; обґрунтовує бюджетні запити адміністрації перед Конгресом; а також інформує громадськість, роблячи зовнішню політику більш прозорою.³⁷ Через це Стратегію нацбезпеки часто розглядають як своєрідну “доктрину” президента, офіційне вираження його концепції зовнішньої політики.

Після затвердження загальнонаціональної стратегії відбувається її деталізація на рівні окремих відомств. Так, для Пентагону розробляється Національна оборонна стратегія (National Defense Strategy, NDS) – документ, що визначає роль Міністерства оборони у виконанні цілей, заявлених у NSS. Від 2017 р. підготовка NDS (раз на 4 роки) вимагається Конгресом замість попереднього огляду (Quadrennial Defense Review). NDS, яку укладає офіс міністра оборони, окреслює, яким чином військові сили США сприятимуть досягненню стратегічних цілей, визначених президентом, у тому числі

підтриманню світової безпеки і процвітання. Закон передбачає, що стратегія повинна містити аналіз глобального стратегічного середовища, планування військової присутності та ролі США у системі міжнародної безпеки.³⁸

На основі NDS Голова Об'єднаного комітету начальників штабів видає ще більш конкретизовану Національну військову стратегію (National Military Strategy, NMS), яка визначає воєнні цілі, способи їх досягнення (стратегічні концепції операцій) і необхідні військові спроможності. NMS, по суті, перекладає доктринальні цілі на мову військового планування: визначає кінцеві воєнні цілі (ends), шляхи їх досягнення (ways) та засоби (means), формуючи завдання для видів Збройних сил і регіональних командувань. Водночас Державний департамент та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) готують Об'єднаний стратегічний план (Joint Strategic Plan) і періодично – Огляд дипломатії та розвитку (Quadrennial Diplomacy and Development Review, QDDR),

³⁷ Purpose of a national security strategy. *Atlantic Council*. URL:

<https://www.atlanticcouncil.org/content>

[series/strategy-consortium/purpose-of-a-national-security-strategy/](https://www.atlanticcouncil.org/content/series/strategy-consortium/purpose-of-a-national-security-strategy/) (date of access: 02.11.2025).³⁸

National Defense Strategy. *Historical Office. Office of the Secretary of Defense*.

URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Defense-Strategy/> (date of access: 02.11.2025).

де визначають пріоритети зовнішньополітичної діяльності, реформування дипломатичної служби і програми допомоги на перспективу.³⁹ Зокрема, як зазначено в матеріалах Держдепартаменту, QDDR є “дорожньою картою” модернізації дипломатії і довгострокового планування, що має на меті спрямувати роботу відомства за рамки поточних криз, окресливши стратегічні цілі і необхідні внутрішні реформи для їх досягнення.

Важливість такого стратегічного підходу підкреслював ще президент Д. Ейзенхауер, зауваживши: «Плани нічого не варті, але планування – незамінне». Цей афоризм актуальний і нині: навіть якщо конкретні плани потребують коригування через непередбачувані обставини, наявність усталеного процесу планування (institutionalized planning) дозволяє США швидко переорієнтувати політику, не втрачаючи з поля зору довгострокових інтересів. Саме таким чином вибудована уся система стратегічних документів: Президент і Рада нацбезпеки

регулярно переглядають "Національну стратегію" в залежності від змін у світі, після чого вносяться корективи у скоординовані плани кожного відомства (оборони, дипломатії, розвідки тощо).

Процес міжвідомчого стратегічного планування в США спирається на розвинений механізм аналітичних органів та процедур. При Білому домі функціонує штат аналітиків РНБ, до якого входять фахівці, делеговані з різних відомств – вони готують проєкти стратегій, огляди ситуації, варіанти дій для керівництва. Практикується багаторівнева система засідань: питання спершу опрацьовуються на рівні робочих міжвідомчих груп та підкомітетів, далі – в Комітеті заступників (заступники міністрів, що входять до РНБ) і Комітеті принципалів (керівники відомств на чолі з радником з нацбезпеки), і лише найбільш вузлові проблеми виносяться на розгляд президента на засіданні РНБ за його головування. Ця ієрархічна структура забезпечує всебічний аналіз: як відзначається у дослідженнях, на всіх рівнях представники відомств мають право і обов'язок відстоювати «відомчу» точку зору, і система носить відверто

⁻³⁹ Joint Strategic Planning System (JSPS) - The Lightning Press SMARTbooks. *The Lightning Press SMARTbooks*. URL: <https://www.thelightningpress.com/joint-strategic-planning-system-jsps/> (date of access: 02.11.2025).

змагальний характер, адже "результати зазвичай кращі, якщо кожне відомство висловить свої інтереси й "червоні лінії"». Досягнення міжвідомчого консенсусу є бажаним результатом, але якщо узгодити позиції не вдається – питання піднімається на щабель вище, аж до рішення президент.⁴⁰

Такий механізм гарантує, з одного боку, що стратегічні плани враховують різні експертизи (дипломатичну, військову, розвідувальну, економічну), а з іншого – що фінальне рішення приймається на найвищому рівні з огляду на загальнодержавні пріоритети. У 2021 р. президент Джо Байден спеціально підкреслив необхідність посилити стратегічне планування у діяльності РНБ: у Меморандумі №2 «Про відновлення системи РНБ» він наказав, щоб Комітет заступників РНБ приділяв «особливу увагу імплементації політики та стратегічному плануванню», проводячи регулярні оглядові наради щодо

ключових ініціатив і за необхідності коригуючи раніше затверджені директиви. Це підтверджує інституційне усвідомлення: стратегії мають бути не статичними документами, а предметом постійного аналізу і оновлення.⁴¹

Культуру стратегічного планування США також характеризує використання спеціальних аналітичних підходів, як-от сценарний аналіз, ігрове моделювання, “нетто-оцінки” (net assessment) військових балансів тощо. Історичним зразком методології вироблення стратегії став проєкт «Соляріум» (1953 р.), ініційований президентом Двайтом Ейзенхауером. У рамках цього проєкту було створено три робочі групи, кожна з яких розробила альтернативну довгострокову стратегію США щодо протистояння з СРСР; результати розглянув особисто президент, що допомогло обрати оптимальний курс.⁴²

⁴⁰ - American Foreign Policy Decision-Making at the Agency Level: The Department of State as Exemplar? – fp21. fp21. URL: <https://www.fp21.org/publications/foreign-policy-decision-making-at-the-agency-level> (date of access: 02.11.2025).

⁴¹ Memorandum on Renewing the National Security Council System | The White House. *The White House*. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2021/02/04/memorandum-renewing-the-national-security-council-system> (date of access: 02.11.2025).

⁴² Hudson W. M. Solarium at 70: Project Solarium’s Influence on Eisenhower Historiography and National Security Strategy. *National Defense University Press*. 2023. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/Article/3617353/solarium-at-70-project-solariums-influence-on-eisenhower-historiography-and-nat/> (date of access: 03.11.2025).

На думку дослідників, проєкт «Соляріум» «став видатним прикладом стратегічного планування і далекоглядності» у державній політиці, показавши ефективність конкурентного аналізу сценаріїв для формування чіткої доктрини. Відтоді подібні методи (залучення міждисциплінарних команд експертів, моделювання розвитку загроз, масштабні «огляди стратегій») міцно увійшли до арсеналу аналітичних інструментів США. Їх застосування помітне і нині – зокрема, кожна адміністрація замовляє доповіді Національної розвідувальної ради «Глобальні тренди» на перспективу 20 років, які допомагають виявити можливі сценарії розвитку міжнародної системи та скорегувати стратегічні плани. Окрім того, у Пентагоні ще з 1973 р. діє спеціальний Офіс нетто-оцінок (ONA), який здійснює довгостроковий порівняльний аналіз військових

потенціалів США і їхніх суперників, забезпечуючи стратегів незалежними висновками щодо майбутніх викликів. Усе це доповнює традиційні дипломатичні й військові оцінки, створюючи багаторівневу систему аналізу.

При визначенні стратегічних підходів американські аналітики також враховують історично сформовану “стратегічну культуру” США – сукупність базових уявлень про світ, безпеку і силу, що впливають на ухвалення рішень. Науковці відзначають, що стратегічна культура США формувалася під впливом досвіду двох світових воєн і «холодної війни» та включає певні стійкі риси мислення (пріоритет демократії і «американського лідерства», сприйняття диктатур як загрози, акцент на технологічній перевазі тощо). Знання цих глибинних настанов допомагає методологічно правильно аналізувати дії США: навіть змінюючи конкретні стратегії, держава продовжує діяти у руслі своїх фундаментальних цінностей та інтересів. Наприклад, після терактів 11 вересня 2001 р. в США відбулося стратегічне переосмислення – доктрина Буша-молодшого включила концепцію превентивних ударів, започаткувавши «війну з терором». Та попри новизну форми, цей крок відповідав давній культурній установці на рішучу відсіч загрозам свободі і безпеці. Методологія аналізу зовнішньої політики США тому завжди балансує між вивченням конкретних емпіричних даних (військових, економічних, розвідувальних) і

27

принципових ідейних засад (винесених історією уроків, національних цінностей), які визначають прийнятність тих чи інших стратегій.⁴³ Додаток 4 відображає багаторівневу архітектуру методологічних і аналітичних підходів, що формують основу системи стратегічного планування зовнішньої політики США. У її структурі поєднуються теоретико-аналітичні моделі ухвалення рішень із розвиненою практикою інституціоналізованого планування, що забезпечує сталість, узгодженість і гнучкість зовнішньополітичного курсу держави. На першому, методологічному рівні, розташовані класичні теоретичні моделі аналізу зовнішньополітичного процесу. Модель раціонального актора трактує державу як єдиний суб’єкт, який діє раціонально, виходячи з

національних інтересів та прагнучи оптимізувати вибір засобів для досягнення поставлених цілей. Бюрократична модель пояснює ухвалення рішень як результат боротьби й узгодження інституційних інтересів між різними державними структурами — насамперед між РНБ, Пентагоном, Державним департаментом і ЦРУ. Організаційна модель наголошує на впливі процедур, внутрішньої культури та усталених норм функціонування відомств, що забезпечують стабільність політичного курсу навіть при зміні адміністрацій. Психологічні та ідеологічні підходи акцентують увагу на ролі особистісних переконань, політичних цінностей і світоглядних орієнтацій лідерів, які визначають зміст стратегічних рішень. Другий рівень становить система стратегічного планування, започаткована після ухвалення Акта Голдуотера–Ніколса 1986 року, який запровадив обов’язковий цикл розробки ключових стратегічних документів. Центральне місце в цій системі займає Стратегія національної безпеки (National Security Strategy, NSS) — всеохопний документ, що визначає пріоритети зовнішньої та безпекової політики США. На її основі розробляються Національна оборонна стратегія (National Defense Strategy, NDS), яка конкретизує роль Міністерства оборони у реалізації цілей NSS, та Національна військова стратегія (National Military Strategy, NMS), що

⁴³ Lakishyk D. Formation of US foreign policy strategies and doctrines at the beginning of the 21st century: a practical dimension. *American History & Politics: Scientific edition*. 2023. No. 15. P. 65–85. URL: <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2023.15.6> (date of access: 02.11.2025).

трансформує ці настанови у практичне воєнне планування. Доповнює цей комплекс Огляд дипломатії і розвитку (Quadrennial Diplomacy and Development Review, QDDR), який задає стратегічні пріоритети зовнішньої політики і реформування дипломатичної служби. Третій рівень відображає міжвідомчий механізм планування, який забезпечує координацію між різними інституціями. Його ядро складають Рада національної безпеки (РНБ), Комітет заступників і Комітет принципалів, які забезпечують горизонтальну взаємодію між виконавчими структурами. Через багаторівневу систему засідань і аналітичних обговорень формується міжвідомчий консенсус, який лягає в основу президентських рішень. На четвертому рівні знаходяться спеціалізовані

методології аналізу й прогнозування, що забезпечують науково-аналітичну обґрунтованість стратегічного планування. До них належать сценарний аналіз, ігрове моделювання, нетто-оцінки військових балансів, а також історичні ініціативи на зразок проєкту «Соляріум» (1953 р.), Офісу нетто-оцінок (Office of Net Assessment, ONA) та довгострокові аналітичні звіти Національної розвідувальної ради «Глобальні тренди». Застосування цих методів дозволяє оцінювати можливі сценарії розвитку міжнародного середовища, прогнозувати ризики та забезпечувати адаптивність політики до глобальних змін. Завершальний, п'ятий рівень становить стратегічна культура США, сукупність історично сформованих цінностей, ідей і світоглядних настанов, що визначають сприйняття ролі США у світі та межі прийнятних зовнішньополітичних рішень. Вона надає зовнішній політиці ціннісної стабільності й спадкоємності, забезпечуючи її узгодженість навіть за зміни політичних адміністрацій. Узагальнюючи, ієрархічна система методологічних підходів і стратегічного планування США постає як інтегрована модель, у якій наукові методи аналізу поєднуються з інституційною логікою ухвалення рішень. Вона забезпечує раціональність, гнучкість і послідовність зовнішньої політики, створюючи механізм, здатний підтримувати стратегічну стабільність держави.

29

РОЗДІЛ 2. ДОКТРИНА ДЖОРДЖА В. БУША І «ВІЙНА З ТЕРОРОМ»

Доктрина Джорджа В. Буша сформувалася як безпосередня відповідь на теракти 11 вересня 2001 р. і стала ідейним каркасом проголошеної адміністрацією концепції війни з терором. Уже у зверненні до спільного засідання Конгресу 20 вересня 2001 р. президент окреслив цю боротьбу як цивілізаційне протистояння між свободою та страхом, добром і злом, проголосив тезу про те, що «або ви з нами, або ви з терористами», а також заявив про готовність Сполучених Штатів до тривалої та глобальної кампанії проти міжнародних терористичних мереж.⁴⁴ Саме в цьому дискурсивному контексті формується те, що дослідники пізніше назвуть доктриною Джорджа В. Буша, новою стратегією забезпечення американської гегемонії в умовах пост

біполярної системи та асиметричних загроз.⁴⁵ Ключовим міжнародно правовим тлом для доктрини стали резолюції Ради Безпеки ООН, ухвалені відразу після нападів. Резолюція 1368 від 12 вересня 2001 р. кваліфікувала теракти як загрозу міжнародному миру і безпеці та визнала право на індивідуальну і колективну самооборону.⁴⁶ Резолюція 1373 від 28 вересня 2001 р. зобов'язала всі держави криміналізувати фінансування тероризму, посилити контроль за кордонами, форсифікувати обмін розвідувальною інформацією та стимулювати заморожування активів осіб і організацій, пов'язаних з терористичною діяльністю.⁴⁷ Міжнародне співтовариство фактично легітимувало широку антитерористичну коаліцію, яка стала зовнішнім виміром війни з терором, водночас залишивши значний простір для інтерпретації меж законної самооборони, чим адміністрація Буша активно скористалася.

⁴⁴ Bush G. W. Address to a Joint Session of Congress and the American People. {George W. Bush White House Archive}. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (date of access: 15.11.2025).

⁴⁵ Jervis R. Understanding the Bush Doctrine. *Political Science Quarterly*. 2003. Vol. 118, no. 3. P. 365–388. URL: <https://academic.oup.com/psq/article/118/3/365/6962891> (date of access: 15.11.2025). ⁴⁶ UN Security Council. Security Council Resolution 1368 (2001): Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts. URL: [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (date of access: 15.11.2025). ⁴⁷ UN Security Council. Security Council Resolution 1373 (2001): Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts. URL: [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (date of access: 15.11.2025).

Внутрішньо правовим фундаментом доктрини стала спільна резолюція Конгресу про санкціонування застосування збройних сил проти осіб і організацій, відповідальних за теракти 11 вересня, відома як Authorization for Use of Military Force 2001.⁴⁸ Вона надала президентові право застосовувати всі необхідні і доцільні засоби проти тих, хто планував, організовував чи приховував нападників, без територіальних і часових обмежень. У такий спосіб було створено надзвичайно широку і практично невичерпну правову підставу для глобальної війни з терором, яка виходила далеко за рамки конкретної відповіді на події 2001 р. і фактично делегувала виконавчій владі повноваження на ведення затяжних воєн низької інтенсивності. З цього моменту боротьба з тероризмом

перестає бути суто правоохоронною чи розвідувальною діяльністю і перетворюється на довгострокову воєнну кампанію.

У зверненні 7 жовтня 2001 р. Буш офіційно оголосив про початок воєнних дій в Афганістані, повідомивши, що американські та британські сили завдають ударів по таборах Аль Каїди та об'єктах режиму Талібан, аби позбавити терористів бази і зруйнувати військовий потенціал талібів.⁴⁹ Ця операція, що отримала назву Enduring Freedom, стала першим практичним втіленням війни з терором і закріпила прецедент застосування воєнної сили проти недержавної мережевої структури за підтримки обмеженого кола союзників. Уже в перші сто днів кампанії адміністрація звітувала про витіснення Талібану з ключових територій, руйнування інфраструктури Аль Каїди, масштабне заморожування фінансових активів і посилення розвідувальної та правоохоронної співпраці з партнерами.⁵⁰ У матеріалах президентської бібліотеки Буша цей комплекс дій характеризується як глобальна війна з терором, що поєднує воєнні, дипломатичні, фінансові й інформаційні інструменти.⁵¹

⁴⁸ - United States Congress. Authorization for Use of Military Force. 2001. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf> (date of access: 15.11.2025). ⁴⁹ Bush G. W. Address to the Nation Announcing Strikes Against Al Qaida Training Camps and Taliban Military Installations in Afghanistan. {George W. Bush White House Archive}. URL: <https://georgewbush.whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html> (date of access: 15.11.2025). ⁵⁰ U.S. Department of State. The Global War on Terrorism: The First 100 Days. {U.S. Department of State}, 2001. URL: <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm> (date of access: 15.11.2025). ⁵¹ George W. Bush Presidential Library. Global War on Terror: Topic Guide. {George W. Bush Presidential Library}. URL: <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/global-war-terror> (date of access: 15.11.2025).

У посланні про стан Союзу 29 січня 2002 р. Буш визначив Ірак, Іран і КНДР як «вісь зла», звинувативши їх у прагненні до створення зброї масового ураження та потенційному союзі з терористами.⁵² Таке поєднання риторики моральної дихотомії із загрозою поширення зброї масового ураження легітимувало перехід від вузько спрямованої операції проти Аль Каїди до ширшої стратегії стримування і змін режимів у державах, які Американська адміністрація ототожнювала з потенційними спонсорами тероризму. У промові на випускній церемонії у Вест Пойнті 1 червня 2002 р. президент прямо заявив про потребу готовності до превентивних дій для захисту безпеки США і життя

їхніх громадян.⁵³ Ця теза закріпила принцип відходу від класичної доктрини стримування і реагування до концепції випереджувального застосування сили щодо загроз, які ще тільки формуються. Ідейні установки промов Буша були кодифіковані у Національній стратегії безпеки США 2002 р., яка стала програмним документом доктрини.⁵⁴ У ній наголошувалося на унікальній відповідальності Сполучених Штатів як єдиної наддержави, тісно пов'язувалися загрози тероризму, розповсюдження зброї масового ураження та йшлося про право Вашингтона діяти за необхідності самостійно, без схвалення міжнародних організацій. Одночасно стратегія декларувала підтримку демократичних змін та ринкової економіки як універсальної моделі безпеки і розвитку, що у практичному вимірі перетворювало демократизацію на інструмент легітимації силових інтервенцій. В поєднанні превентивної війни, односторонніх дій та демократизації так званих держав ізгоїв (rogue states) Документ обґрунтовував право на превентивні удари проти таких держав і недержавних акторів, якщо вони розглядаються як потенційні джерела загрози. У цій риториці дослідники вбачають специфіку доктрини Буша. Спеціальні документи з протидії тероризму

⁵² Bush G. W. President Delivers State of the Union Address. *{George W. Bush White House Archive}*. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (date of access: 15.11.2025).

⁵³ Bush G. W. President Bush Delivers Graduation Speech at West Point. *{George W. Bush White House Archive}*. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> (date of access: 15.11.2025).

⁵⁴ The National Security Strategy of the United States of America. The White House, September 2002. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nssall.html> (дата звернення: 28.11.2025).

деталізували ці принципи. Опублікована 2003 р. Національна стратегія боротьби з тероризмом окреслювала чотири взаємопов'язані напрями дій: переслідування і знищення терористичних організацій, запобігання їх фінансуванню і підтримці, послаблення радикальної ідеології та трансформацію умов, у яких тероризм виникає.⁵⁵ Фактично йшлося про поєднання силових, розвідувальних, правоохоронних та ідеологічних інструментів у довгостроковій глобальній кампанії, що підтверджувало воєнний характер обраної парадигми. Оновлена стратегія 2006 р. вже прямо визначала сучасного ворога як транснаціональний

рух, натхненний радикальною ідеологією ненависті, і ставила завдання не тільки фізичної ліквідації мереж, а й тривалого просування ефективної демократії у ключових регіонах Близького Сходу й мусульманського світу. У результаті боротьба з тероризмом трансформується із вузького кримінального завдання у широкомасштабний проект переустрою регіонального порядку. Поворотним моментом реалізації доктрини стала Іракська кампанія 2003 р. Її юридичною основою стала резолюція Конгресу про санкціонування застосування сили проти Іраку від жовтня 2002 р., яка уповноважила президента використовувати збройні сили для захисту національної безпеки США та забезпечення виконання відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН.⁵⁶ У зверненні до нації 19 березня 2003 р. Буш оголосив про початок воєнної операції із завданням роззброїти Ірак, звільнити його народ і захистити світ від серйозної небезпеки.⁵⁷ Таким чином, застосування сили проти суверенної держави було обґрунтоване логікою превентивної самооборони від гіпотетичного поєднання диктаторського режиму, зброї масового ураження та можливих зв'язків із терористичними мережами. Іракська війна стала кульмінацією доктрини Буша, продемонструвавши готовність адміністрації йти на масштабну наземну операцію без прямого

⁵⁵ Білий дім. Національна стратегія боротьби з тероризмом. {Білий дім}, 2003. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html> (дата доступу: 15.11.2025). ⁵⁶ Конгрес Сполучених Штатів. Резолюція про дозвіл на застосування військової сили проти Іраку 2002 року. 2002. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ243/PLAW-107publ243.pdf> (дата доступу: 15.11.2025). ⁵⁷ Буш: Г. В. Президент Буш звертається до нації. {Архів Білого дому Джорджа В. Буша}. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/news/20030319-17.html> (дата доступу: 15.11.2025).

мандату Ради Безпеки ООН, спираючись на односторонню інтерпретацію загроз і союзну коаліцію обмеженого складу.

Важливою складовою доктрини стала внутрішньополітична трансформація системи національної безпеки США. На підставі Акта про внутрішню безпеку 2002 р. було створено Міністерство внутрішньої безпеки як мегавідомство, яке об'єднало частини 22 федеральних структур, відповідальних за прикордонний контроль, імміграцію, митну службу, цивільний захист та критичну

інфраструктуру.⁵⁸ Це означало інституційну консолідацію внутрішнього виміру війни з терором та формування нової бюрократичної архітектури, орієнтованої на протидію масовим загрозам безпеці. Закон про реформу розвідки та запобігання тероризму 2004 р. доповнив цю архітектуру створенням посади директора національної розвідки та Національного центру з питань боротьби з тероризмом, покликаного інтегрувати інформацію з різних відомств і забезпечити її аналітичну обробку. Паралельно посилювалися повноваження органів безпеки щодо спостереження, перехоплення комунікацій та контролю за міграцією, що викликало гострі дискусії щодо балансу між безпекою та громадянськими свободами.⁵⁹ Завершальний систематизований опис логіки війни з терором подано у доповіді Національної комісії з розслідування терактів 11 вересня, оприлюдненій 2004 р.⁶⁰ Комісія констатувала структурні збої в роботі розвідки та правоохоронних органів до нападів, а також рекомендувала інтегрувати зовнішній та внутрішній виміри протидії тероризму, що фактично закріпило легітимацію масштабних інституційних і законодавчих змін, здійснених адміністрацією Буша. Водночас у доповіді наголошувалося, що боротьба з тероризмом повинна вестися не тільки військовими засобами, а й через дипломатію, публічну комунікацію, економічну й освітню політику, що потенційно обмежувало суто силову інтерпретацію доктрини.

⁵⁸ Конгрес Сполучених Штатів. Закон про внутрішню безпеку 2002 року. 2002.

URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ296/PLAW-107publ296.htm> (дата доступу: 15.11.2025). ⁵⁹ Конгрес Сполучених Штатів. Закон про реформу розвідки та запобігання тероризму 2004 року. 2004. URL: https://www.justice.gov/archive/olp/pdf/intelligence_reform_and_terrorism_prevention_act.pdf (дата доступу: 15.11.2025).

⁶⁰ Національна комісія з терористичних атак у Сполучених Штатах. Звіт комісії з 11 вересня. Державна друкарня, 2004. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/GPO-911REPORT> (дата доступу: 15.11.2025).

Теоретичні інтерпретації доктрини Джорджа В. Буша в академічній літературі напрочуд амбівалентні. Роберт Джервіс трактує її як надзвичайно амбітну концепцію зовнішньої політики, що виходить із поєднання високого рівня загрози та унікального історичного вікна можливостей, і націлена на утвердження гегемонії США шляхом демонстративного застосування сили, проте ставить під сумнів її довгострокову життєздатність. Іво Даалдер і Джеймс

Ліндсей характеризують зовнішню політику Буша як революційну за методами, а не за цілями, наголошуючи на зсуві від опори на інститути й союзників до пріоритету одностороннього використання американської потуги.⁶¹ Джон Льюїс Геддіс, навпаки, бачить у національній стратегії 2002 р. спробу великої стратегії трансформаційного типу, що має на меті не просто захист від конкретних загроз, а радикальне переформатування міжнародного середовища через поширення демократичних інститутів.⁶² Бейсевич у своїй концепції нового американського мілітаризму акцентує на тому, що доктрина Буша закріпила глибинну суспільну схильність до розв'язання зовнішньополітичних проблем воєнними засобами, перетворивши війну на майже звичний інструмент політики.⁶³

Оцінка результатів війни з терором, започаткованої доктриною Буша, є суперечливою і в емпіричному вимірі. За даними проекту Costs of War, за перші два десятиліття після 11 вересня Сполучені Штати витратили на відповідні воєнні кампанії, внутрішню безпеку та пов'язані витрати понад 8 трильйонів доларів, а загальна кількість загиблих у конфліктах, прямо пов'язаних з війною з терором, перевищила 900 тисяч осіб.⁶⁴ Офіційна статистика Пентагону фіксує тисячі загиблих і десятки тисяч поранених військовослужбовців США в

⁶¹ Далдер І. Г., Ліндсей Дж. М. Америка без обмежень. Вашингтон, округ Колумбія: Brookings Institution Press, 2003. URL: <https://www.brookings.edu/articles/america-unbound-the-bush-revolution-in-foreign-policy/> (дата доступу: 15.11.2025).

⁶² Геддіс Дж. Л. Велика стратегія трансформації. *Зовнішня політика*. 2002. № 133. С. 50–57. URL: <https://foreignpolicy.com/2009/11/10/a-grand-strategy-of-transformation/> (дата доступу: 15.11.2025).⁶³

Бачевич А. Дж. Новий американський мілітаризм. Нью-Йорк: Oxford University Press, 2005. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-new-american-militarism-9780199931767> (дата доступу: 15.11.2025).

⁶⁴ Кроуфорд, Н. С. Бюджетні витрати США після 11 вересня. {Проект «Витрати війни», Університет Брауна}, 2021. URL: https://costsofwar.watson.brown.edu/sites/default/files/papers/Costs-of-War_US-Budgetary-Costs-of-Post-9-11-Wars.pdf (дата доступу: 15.11.2025).

операціях в Афганістані, Іраку та суміжних театрах бойових дій.⁶⁵ Хоча розгром режиму Талібану у початковий період і ліквідація значної частини керівництва Аль Каїди були досягнуті, тривала окупація Іраку, масштабні повстанські рухи та хвиля секторального насильства поставили під сумнів тезу про те, що зміна режимів автоматично веде до зниження терористичних загроз. Виникнення на

уламках іракської державності нових екстремістських утворень, зокрема так званої Ісламської держави, продемонструвало обмеженість суто силової логіки доктрини. Критичні огляди американських стратегій боротьби з тероризмом, здійснені контрольними органами, звертають увагу на фрагментарність підходів, розрив між задекларованими цілями демократизації та підтримки прав людини і практичною підтримкою авторитарних союзників, а також на брак чітких критеріїв завершення війни з терором.⁶⁶ Водночас у самих Сполучених Штатах розгорнулася тривала дискусія щодо меж президентських повноважень у застосуванні сили без окремих декларацій війни, що частково пов'язано з надзвичайною широтою мандату AUMF 2001 і його використанням наступними адміністраціями поза первинним афганським контекстом. Доктрина Дж./ В. Буша трансформувала не тільки підходи до боротьби з тероризмом, а й архітектуру американської зовнішньої і безпекової політики, зробивши превентивну війну і зміну режимів легітимними інструментами державної стратегії.

Доктрина Джорджа В. Буша та пов'язана з нею «війна з терором» означали радикальний перегляд американського бачення природи загроз і меж легітимних інструментів їх нейтралізації. Вихідним імпульсом стали теракти 11 вересня, які створили безпрецедентну політичну й суспільну ситуацію для переосмислення самооборони та глобальної ролі США. Подальше широке правове закріплення застосування сили у поєднанні з міжнародно-правовою підтримкою з боку Організації Об'єднаних Націй надало адміністрації значний маневр у трактуванні терористичної загрози, її суб'єктів і просторових меж протидії. На

⁶⁵ Operation freedom's sentinel includes casualties that occurred in afghanistan after dec. 31, 2014. URL: <https://www.war.gov/casualty.pdf> (date of access: 22.10.2023).

⁶⁶ Офіс підзвітності уряду США. Спостереження щодо національних стратегій, пов'язаних із тероризмом. {Офіс підзвітності уряду США}, 2004. URL: <https://www.gao.gov/assets/a109686.html> (дата доступу: 15.11.2025).

цій основі була сформована концепція, що поєднала моральну опозицію «свобода проти терору», визнання права на превентивні удари, легітимацію політики зміни режимів і широку програму глобальної демократизації під американським лідерством. У практичному вимірі доктрина найвиразніше

проявилася у військових кампаніях в Афганістані та Іраку, які засвідчили готовність Вашингтона застосовувати масштабну силу проти держав, що розглядалися як потенційні притулки терористів або як джерела загрози поширення зброї масового ураження. Паралельно відбулася глибока інституційна трансформація внутрішньої системи безпеки США, що включала створення Міністерства внутрішньої безпеки, реорганізацію розвідувального співтовариства й суттєве розширення державних повноважень у сфері спостереження, контролю та запобігання ризикам.

Водночас сумарні результати реалізації доктрини виявили її внутрішні суперечності. З одного боку, США змогли запобігти повторенню атак масштабу 11 вересня, суттєво послабити ключові осередки «Аль-Каїди» та вибудувати глобальну систему фінансового й розвідувального моніторингу терористичних мереж. З іншого боку, затяжні кампанії та окупаційні режими в Афганістані й Іраку, масштабні людські втрати, надзвичайно високі бюджетні витрати, а також виникнення нових хвиль екстремізму й насильства в регіоні продемонстрували обмеженість переважно силового підходу. Очікування швидкої демократичної трансформації через зовнішнє втручання виявилися завищеними, а війна з терором фактично переросла у тривалий комплекс воєнних і політико безпекових операцій із дедалі ширшою географією та непередбачуваними наслідками. У підсумку доктрина Буша залишила подвійний спадок. Вона інституціоналізувала нові стандарти глобальної протидії тероризму і підвищила спроможність держави реагувати на асиметричні загрози, але водночас розмила межі між обороною і наступом, між забезпеченням безпеки та політикою зміни режимів, а також між тимчасовими надзвичайними заходами й довготривалою нормою управління. Саме ця амбівалентність зумовила подальші спроби наступних адміністрацій коригувати найбільш конфронтаційні аспекти

доктрини, зберігаючи при цьому її ключові інструменти. У ширшому сенсі «війна з терором» стала не епізодом, а структурним фактором формування нового безпекового порядку, в якому превентивна сила та глобалізовані механізми антитерористичної політики залишаються центральними, попри

тривалі дискусії щодо їх ефективності та відповідності міжнародному праву.

У період 2001 - 2025 років можна простежити рух від традиційної моделі поєднання сили та дипломатії до концепції смарт сили, у межах якої США намагаються оптимізувати баланс між примусом, заохоченням та привабливістю власних цінностей і способу життя. Ключову роль у теоретичному оформленні м'якших інструментів американського впливу відіграли праці Джозефа Ная, який увів у науковий дискурс поняття м'якої сили як здатності держави досягати бажаних результатів завдяки привабливості культури, політичних цінностей та зовнішньої політики, а не лише за рахунок примусу або матеріальних винагород. У книзі 2004 року він наголошує, що для збереження статусу провідної держави США мають не тільки підтримувати військове та економічне переважання, а й інвестувати у джерела м'якої потуги освіти, культуру, наукові контакти, привабливий образ внутрішнього устрою. Від початку дев'яностих років ці ідеї поступово проникають у практику, зокрема через розширення програм академічних обмінів, підтримку глобальних медіа платформ, фінансування культурних проєктів, що позиціонуються як складові публічної дипломатії. Хоча у офіційних документах цього періоду термін *soft power* вживається нечасто, сама логіка розширення нематеріальних каналів впливу вже закладається у стратегіях, орієнтованих на підтримку ліберального міжнародного порядку через привабливість американської моделі розвитку.^{67 68} Стратегічні документи, хоча й декларують підтримку багатосторонності, фактично виходять з припущення про військову перевагу США та готовність використовувати її для формування сприятливого балансу сил.

⁶⁷ Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004. 191 p. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/pantheon_files/files/publication/joe_nye_wielding_soft_power.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

⁶⁸ Nye J. S. *Soft Power* // *Foreign Policy*. 1990. No. 80. P. 153–171. URL: <https://www.jstor.org/stable/1148580> (дата звернення: 28.11.2025).

РОЗДІЛ 3. ДОКТРИНА БАРАКА ОБАМИ І ПОЛІТИКА «РОЗУМНОЇ СИЛИ»

Політика Барака Обами посіла особливе місце в еволюції американської

стратегії, оскільки поєднала критичне переосмислення спадщини адміністрації Дж. Буша з прагненням адаптувати лідерство США до умов взаємозалежного посткризового світу. Її ідейне ядро становить концепція «розумної сили», що спирається на попередні напрацювання теорії «м'якої сили» Дж. Ная, який ще на початку 2000х років обґрунтував значення привабливості культури, цінностей і інститутів як альтернативи прямому примусу у зовнішній політиці.⁶⁹ Паралельно С. Носсел у статті в журналі *Foreign Affairs* запропонувала вживаний згодом термін «smart power» для позначення ліберального інтернаціоналізму, що поєднує військові, економічні та дипломатичні інструменти з метою переорієнтації глобальної ролі США від одностороннього домінування до підтримки міжнародних публічних благ.⁷⁰ Важливо, що вже до завершення каденції Дж. Буша під егідою Центру стратегічних і міжнародних досліджень було створено двопартійну Комісію з розумної сили, яка у програмній доповіді «A Smarter, More Secure America» сформулювала вимогу інвестувати у глобальне благо та відновити баланс між обороною, дипломатією і розвитком.⁷¹ Саме цей дискурс став інтелектуальним тлом президентської кампанії Барака Обами та подальшої кристалізації його зовнішньополітичної доктрини.

У подальших роботах Дж. Най уточнив зміст «розумної сили» як здатності контекстуально поєднувати ресурси жорсткої і м'якої сили залежно від конкретної ситуації, підкреслюючи роль «контекстуального інтелекту» для

⁶⁹ Най Дж. С. М'яка сила: засоби до успіху у світовій політиці. Нью-Йорк: PublicAffairs, 2004. 191 с. URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2020/02/joseph-s-nye-jr-soft-power.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).

⁷⁰ Най Дж. С. М'яка сила: засоби до успіху у світовій політиці. Нью-Йорк: PublicAffairs, 2004. 191 с. URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2020/02/joseph-s-nye-jr-soft-power.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).

⁷¹ Армітедж Р. Л., Най Дж. С. Комісія CSIS з розумної енергетики: розумніша, більш безпечна Америка. Вашингтон, округ Колумбія: Центр стратегічних і міжнародних досліджень, 2007. 88 с. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

вибору оптимальної комбінації примусу, стимулів та привабливості.⁷² Таким чином доктрина Обами не заперечує значення військової та економічної потуги

США, а прагне вбудувати її у ширшу архітектуру партнерств, норм і інститутів. Український дослідник І. Гавриленко, аналізуючи американський досвід впровадження розумної сили, наголошує, що її метою є не відмова від жорстких інструментів, а досягнення такого співвідношення примусу і привабливості, яке мінімізує витрати гегемонії та легітимує лідерство США в очах союзників і конкурентів.⁷³ Саме в цій логіці Обама позиціонував свою зовнішню політику як відхід від одностороннього застосування сили до «розумнішого» використання всього спектра національних ресурсів.

Перехід від теоретичного дискурсу до політичної практики чітко простежується в аналітиці Дж. Глена, який показує, що Національна стратегія безпеки адміністрації Обама 2010 року концептуально спирається на посилення ролі дипломатії та розвитку поряд з обороною, а також на уявлення про те, що тягар глобальних проблем не може лежати виключно на військових.⁷⁴ Офіційна брошура Держдепартаменту «Smart Power in Action» додатково ілюструє цю трансформацію через наголос на модернізації цивільних інструментів впливу, розвитку публічної дипломатії, підтримці інститутів верховенства права та розбудові партнерських мереж із недержавними акторами.⁷⁵ Отож у перші роки президентства Обама відбувається інституціоналізація концепції розумної сили як офіційного орієнтира для зовнішньополітичних відомств.

У Національній стратегії безпеки 2010 р. доктрина Обама постає як спроба з'єднати фундаментальну віру в американське лідерство з визнанням дифузії влади та необхідності колективних дій. Документ прямо говорить про потребу «урівноважити і інтегрувати всі елементи американської сили» та модернізувати

⁷² Най Дж. С. Стань розумним: поєднання твердої та м'якої сил. *Міністерство закордонних справ*. 2009. Том 88, № 4. С. 160–163. URL: <https://www.jstor.org/stable/20699631> (дата доступу: 23.11.2025). ⁷³ Гавриленко І. Розумна сила США в міжнародних відносинах. *Європейський політичний та юридичний дискурс*. 2015. Том 2, № 2. С. 82–86. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-2/13.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).

⁷⁴ Гленн Дж. К. Впровадження «розумної сили» в умовах економічної кризи. Берлін: Friedrich Ebert Stiftung, 2011. 6 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/id/07909.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).

⁷⁵ Державний департамент США. Розумна сила в дії. Вашингтон, округ Колумбія: {Державний департамент США}, 2010. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/150505.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).

дипломатичні і розвиткові спроможності для підтримки повного спектра

пріоритетів від боротьби з тероризмом до глобального розвитку й кліматичної політики.⁷⁶ Розділи, присвячені Близькому Сходу, нерозповсюдженню ядерної зброї і глобальному економічному врядуванню, демонструють поєднання традиційного інтересу до безпеки із заявленою готовністю діяти через коаліції, багатосторонні механізми та економічне оновлення всередині країни як передумову зовнішнього впливу. У цьому сенсі доктрина Обама прагне вийти за межі логіки «війни з терором», характерної для попередньої адміністрації, і повернутися до ширшого ліберального порядку денного.

Оновлена Національна стратегія безпеки 2015 року фіксує вже скориговане розуміння розумної сили на тлі «арабської весни», кризи в Україні та посилення Китаю. Документ наголошує на «сильному і стійкому лідерстві» США, яке спирається на економічну і технологічну базу, мережі союзників та правила міжнародного порядку, водночас підкреслюючи, що Америка має «використовувати всю гамму інструментів влади» для стримування суперників, підтримки демократії і захисту прав людини.⁷⁷ Ця редакція робить акцент на стійкості і гнучкості, визнаючи, що стратегічне середовище є більш фрагментованим, а ресурси США більш обмеженими, ніж у період однополярного моменту. Отже, доктрина Обама поступово еволюціонує від риторики «перезавантаження» і відновлення партнерств до докладного опису механізмів балансування між регіонами та інструментами.

Особливу роль у формуванні практичного виміру політики розумної сили відіграло бачення тодішньої держсекретарки Гіллари Клінтон. У своїй вступній промові на слуханнях в Сенатському комітеті у січні 2009 року вона чітко заявила про намір «застосовувати розумну силу, у якій дипломатія буде передовим загоном нашої зовнішньої політики», наголошуючи на використанні

⁷⁶ Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2010. 60 с. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

⁷⁷ Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2015. 32 с. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

дипломатичних, економічних, військових, політичних, правових і культурних засобів залежно від контексту.⁷⁸ Саме в такому ключі перша редакція всеосяжного огляду дипломатії та розвитку (QDDR) сформулювала три опорні «D» доктрини Обама: оборону, дипломатію і розвиток як взаємопов'язані стовпи однієї стратегії, покликані відновити легітимність американського лідерства через цивільну присутність і підтримку стійких інститутів.⁷⁹ Внаслідок цього апарат зовнішньої політики США почав поступово переорієнтовуватися з логіки військових кампаній на логіку комплексного управління конфліктами та постконфліктної відбудови. Наукові інтерпретації доктрини Обама по різному оцінюють успішність цієї переорієнтації, проте загалом визнають центральність концепції розумної сили. П. Герлен показує, що риторика адміністрації Обама, зокрема стосовно Близького Сходу, відзначалася сильним акцентом на багатосторонності, діалозі з мусульманським світом та дотриманні міжнародного права, однак практичні рішення часто демонстрували компроміс між прагматичним реалізмом і внутрішньополітичними міркуваннями.⁸⁰

Д. Скінмор, аналізуючи ступінь багатосторонності в зовнішній політиці Обама, доходить висновку, що попри широку участь у міжнародних організаціях і коаліціях, ключові рішення у сфері безпеки залишалися значною мірою односторонніми, хоча й легітимованими через консультації з союзниками.⁸¹ М. Каземзаде, у свою чергу, говорить про «зародження доктрини Обама» як про спробу поєднати односторонню військову перевагу з прагненням до дипломатичного залучення та переосмислення ролі демократії в промові США

⁷⁸ Сенат США, Комітет з міжнародних відносин. Висування Гілларі Р. Клінтон на посаду державного секретаря: слухання перед Комітетом з міжнародних відносин, Сенат США, 111-й Конгрес, 1-ша сесія, 13 січня 2009 року. Вашингтон, округ Колумбія: {Друкарня уряду США}, 2010. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG_111shrg54615/pdf/CHRG-111shrg54615.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

⁷⁹ Димитрова А. «Зовнішня політика Обама: між прагматичним реалізмом і розумною дипломатією». *Культурна дипломатія та міжнародні відносини*. Берлін, 2011. С. 1–7. URL: <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/academy/Anna-Dimitrova-Obama's-Foreign-Policy-Between-Pragmatic-Realism-and-Smart-Diplomacy.pdf> (дата доступу: 23.11.2025). ⁸⁰ Зовнішня політика Герлена П. Обама: «Розумна сила», реалізм і цинізм. *Суспільство*. 2014. Том 51, № 5. С. 482–491. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12115-014-9814-x> (дата доступу: 23.11.2025). ⁸¹ Скінмор Д. Президентство Обама та зовнішня політика США: де мультилатералізм?. *Погляди міжнародних студій*. 2012. Том 13, № 1. С. 43–64. URL:

після 11 вересня.⁸² Усі ці підходи підкреслюють, що політика розумної сили не усуває суперечностей між цінностями та інтересами, а лише надає нову мову для їх збалансування. Важливе місце в осмисленні доктрини Обама посідає аналіз її стратегічних документів. А. Квін показує, що Національні стратегії безпеки 2010 і 2015 років є відносно надійними предикторами реальної політики, але водночас відображають складні бюрократичні компроміси й зміну світоглядних наративів щодо ролі США у світі, зокрема перехід від риторики глобальної війни з терором до риторики спільної відповідальності і стриманості.⁸³

Р. Сінгх, аналізуючи «постамериканську» зовнішню політику Обама, робить наголос на стратегії «обмеженої залученості», за якої Вашингтон намагається зберегти ключові елементи впливу, одночасно визнаючи неможливість одноосібного контролю над глобальними процесами.⁸⁴ У монографії М. Індіка, К. Лібертала і М. О'Генлона стверджується, що найкращі результати Обама демонстрував там, де поєднував стриману військову присутність із активною дипломатією і санкційними режимами, як у випадку іранської ядерної угоди або «перезавантаження» з Росією у перші роки.⁸⁵ Водночас К. Д'юк, розглядаючи «обамівську доктрину», говорить радше про стратегію загального згортання і пристосування, ніж про нову експансіоністську візію, підкреслюючи прагнення президента уникати масштабних сухопутних війн і перекладати частину тягаря безпеки на союзників.⁸⁶

Інший пласт літератури зосереджується на тому, як політика розумної сили трансформувала підходи США до війни з тероризмом. У збірнику під редакцією

⁸² Каземзаде М. Доктрина Обама, що виникає. *Американські зовнішньополітичні інтереси*. 2010. Том 32, No 3. С. 194–195. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10803920.2010.487396> (дата доступу: 23.11.2025). ⁸³ Квінн А. Національна стратегія безпеки Обама: прогнозування політики США в контексті змін світоглядів. Лондон: Chatham House, 2015. 25 с. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20150109ObamaNationalSecurityQuinn.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

⁸⁴ Сінгх Р. Постамериканська зовнішня політика Барака Обама: межі взаємодії. Лондон: Bloomsbury Academic, 2012. 272 с. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58711> (дата доступу: 23.11.2025). ⁸⁵ Індік М. С., Ліберталь К. Г., О'Ханлон М. Е. Історія згинання: зовнішня політика Барака Обама. Вашингтон, округ

М. Бентлі та Дж. Голланда показано, що перша адміністрація Обама намагалася переосмислити цю війну як глобальну поліцейсько розвідувальну операцію, у якій пріоритет надається точковим ударам, зміцненню місцевих партнерів і запобіганню радикалізації через публічну дипломатію, а не тривалим окупаційним кампаніям. Політичний бриф Б. Вісьнєвського, підготовлений напередодні можливого другого терміну Обама, звертає увагу на те, що стратегія адміністрації поєднувала прагнення зберегти зовнішньополітичну активність зі зростаючою схильністю до мінімізації ризиків і витрат, що знаходило відображення у ставці на багатосторонні санкції, розвідку і спеціальні операції.

⁸⁷ Д. Унгер у своїй оцінці зовнішньополітичної спадщини Обама доходить висновку, що попри значну риторику про «зміну», у структурному плані адміністрація продовжила курс на збереження глобальної присутності з меншою схильністю до великих наземних інтервенцій, але з інтенсивнішим використанням технологічних форм сили, насамперед безпілотників.⁸⁸

Первинні промови самого Обама дозволяють конкретизувати, як доктрина розумної сили відтворюється на рівні президентського дискурсу. У виступі перед випускниками Військової академії у Вест Пойнті у травні 2010 року він підкреслює, що тягар нового століття не може лежати «лише на плечах солдатів», а отже зовнішня політика має передбачати комплексне використання дипломатії, розвитку, економічної взаємозалежності і мережі союзників поряд із збереженням військової переваги. У пражській промові 2009 року президент сформулював амбітну мету світу без ядерної зброї, поєднавши її із зобов'язанням зменшити роль ядерних арсеналів у стратегії США і зміцнювати режим нерозповсюдження через договори та інститути, зокрема новий Договір про

⁸⁷ - Wiśniewski B. United States' Foreign Policy under Obama: What Could a Second Term Bring? PISM Policy Paper.

скорочення стратегічних наступальних озброєнь.⁸⁹ У цих виступах доктрина Обама проявляється як прагнення поєднати лідерство через приклад, нормативну ініціативу у сфері роззброєння та прав людини з підтриманням матеріальної сили як гарантії стримування.

Найбільш дискусійними стали ті епізоди, де політика розумної сили тестувалася в умовах гострих криз, зокрема в Лівії та ширшому близькосхідному контексті. У зверненні до нації щодо Лівії у березні 2011 року Обама обґрунтовував застосування сили необхідністю запобігти масовому кровопролиттю і легітимністю резолюції Ради Безпеки ООН, підкреслюючи обмежений характер операції, відсутність американських наземних військ і провідну роль європейських союзників. Цей підхід став ілюстрацією парадигми «лідерства ззаду», коли США надають критично важливі можливості, але уникають одноосібного несення політичної і фінансової відповідальності. У промові про політику США на Близькому Сході і в Північній Африці у травні 2011 року Обама поєднав підтримку демократичних трансформацій із наголосом на економічній допомозі та торговельних ініціативах, позиціонуючи їх як інструменти довгострокової стабілізації регіону і послаблення екстремізму. Водночас невизначеність щодо Сирії та суперечливі наслідки інтервенції в Лівії продемонстрували обмеженість можливостей розумної сили в умовах глибоких внутрішніх конфліктів і суперництва регіональних гравців.^{90 91}

У цілому доктрина Обама і політика розумної сили поєднали кілька структурних вимірів. По перше відбулося розширення розуміння сили від військових і економічних можливостей до включення нормотворчого, інституційного і інформаційного компонентів що мало зменшити витрати американського лідерства і підвищити його легітимність. По друге, стратегічні

– ⁸⁹ Obama B. Remarks By President Barack Obama in Prague as Delivered, April 5, 2009. Washington, DC: The White House, 2009. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (дата

звернення: 23.11.2025).

⁹⁹Obama B. Remarks by the President on the Middle East and North Africa, May 19, 2011. Washington, DC: The White House, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰⁰Obama B. Remarks by the President in Address to the Nation on Libya, March 28, 2011. Washington, DC: The White House, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/28/remarks-president-address-nation-libya> (дата звернення: 23.11.2025).

45

документи адміністрації закріпили триєдину формулу оборона дипломатія розвиток як спосіб інституалізації розумної сили, що дозволяє одночасно відповідати на традиційні загрози безпеці й глобальні виклики розвитку. По третє, практичні рішення щодо Ірану, Лівії, Афганістану чи відносин з Росією відображають прагнення мінімізувати масштаб наземних операцій, роблячи ставку на цілеспрямовані силові акції, санкційні коаліції та партнерство з регіональними акторами. По четверте, значний наголос на внутрішньому відновленні економіки, інфраструктури і науково технологічної бази засвідчив усвідомлення того, що довгострокова привабливість і ефективність розумної сили неможливі без стійкого внутрішнього розвитку.

Узагальнюючи, доктрина Барака Обама і політика розумної сили поставали як спроба переосмислити традиційне американське лідерство через поєднання військової переваги з нормативною та інституційною привабливістю. Її теоретичне підґрунтя сформували концепції м'якої і розумної сили Дж. Ная, С. Носсел та Комісії CSIS, які наголошують на потребі балансувати між примусом і привабливістю через інвестиції у глобальні публічні блага. На цьому фундаменті адміністрація Обама інституціоналізувала розумну силу у Національних стратегіях безпеки, комплексному огляді дипломатії і розвитку, організаційних змінах у Держдепартаменті й USAID, а також через риторику трьох «D», що мала замінити логіку «війни з терором» логікою довгострокової стабілізації. У практичному вимірі це вилилося у зниження готовності до масштабних наземних інтервенцій, вихід з Іраку, поступову трансформацію присутності в Афганістані, ставці на дрони, спеціальні операції та санкційні коаліції, а також активне використання багатосторонніх форматів для легітимації силових дій, як у випадку Лівії. Водночас критичні оцінки вказують на значну частку тяглості з

попередньою адміністрацією в сфері контртероризму, нерозв'язаність таких проблем, як Сирія, хвилеподібне загострення відносин з Росією і обмежені результати «перезавантаження», що ставить під сумнів здатність розумної сили радикально змінити конфігурацію американської присутності. Не менш важливо, що доктрина Обама робила внутрішнє

46

економічне й інституційне відновлення фактично умовою можливості зовнішнього лідерства, чим визнала обмеженість ресурсів США та потребу в коаліціях, а не в односторонньому домінуванні.

Прихід адміністрації Б. Обама започаткував спробу переінтерпретувати американську грандстратегію в умовах багатополярнішого середовища і втоми суспільства від тривалих воєн. У Національній стратегії безпеки 2010 року центральним мотивом стає відновлення американського лідерства через зміцнення внутрішніх джерел сили економіки, інновацій, соціальної згуртованості та морального авторитету, а також через модернізацію міжнародного порядку і механізмів колективної дії.⁹² Документ підкреслює, що жодна держава не здатна самотійно впоратися з глобальними викликами, отже співпраця з союзниками, новими центрами впливу та міжнародними організаціями проголошується ключовим засобом просування інтересів США.⁹³ Стратегія 2015 року розвиває ці акценти, поєднуючи боротьбу з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення та забезпечення кібербезпеки з протидією зміні клімату, епідеміям і нерівності, що свідчить про розширення поняття безпеки і посилення гуманітарно ціннісної компоненти.⁹⁴

Важливим напрямом еволюції інструментів впливу є інституціоналізація ролі дипломатії та допомоги розвитку як рівноправних складових національної потуги. У першому Чотирирічному огляді дипломатії та розвитку 2010 року, підготовленому Державним департаментом та USAID, проголошується концепція лідерства через цивільну потугу, згідно з якою дипломатичні та розвиткові інструменти мають стати першою лінією реагування на конфлікти і кризи. Документ підкреслює необхідність посилення кадрового та фінансового

⁹² Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2010. 60 с.
URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
(дата доступу: 23.11.2025).

⁹³ Квінн А. Національна стратегія безпеки Обама: прогнозування політики США в контексті змін світоглядів.
Лондон: Chatham House, 2015. 25 с.
URL:
https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20150109ObamaNationalSecurityQuinn.pdf
(дата доступу: 23.11.2025).

⁹⁴ Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2015. 32 с. URL:
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (дата
доступу: 23.11.2025).

47

потенціалу цивільних відомств, їх кращої координації з військовими структурами, а також опори на дані та аналітику при плануванні програм допомоги. У другому огляді 2015 року ця логіка поглиблюється, робиться наголос на запобіганні конфліктам, сприянні стійкості демократичних суспільств, підтримці інклюзивного зростання та протидії зміні клімату як ключових напрямках діяльності цивільних структур. Формалізується підхід, за яким дипломатія та розвиток розглядаються не як допоміжний додаток до військової сили, а як самостійні інструменти, покликані зменшувати потребу у силовому втручанні.^{95 96} Автори звіту стверджують, що США мають поєднувати м'які та жорсткі інструменти у гнучких конфігураціях, надаючи світові глобальні суспільні блага, зміцнюючи альянси і одночасно зберігаючи потужну обороноздатність.⁹⁷ У практичному вимірі це означає перехід від бінарної логіки сила або переконання до багатовимірних стратегій, які включають гуманітарні ініціативи, підтримку глобального здоров'я, програми верховенства права, енергетичну дипломатію та цільове застосування військових засобів. Вплив цієї концепції простежується у Національній стратегії 2010 року, де підкреслюється значення поєднання дипломатії, розвитку та оборони при вирішенні питань нерозповсюдження, боротьби з тероризмом, зміни клімату та інших викликів.⁹⁸

Огляди дипломатії та розвитку 2010 та 2015 років підкреслюють необхідність підвищення ефективності допомоги через прив'язку до реформ у сфері управління, верховенства права, боротьби з корупцією, а також через

⁹⁵ Quadrennial Diplomacy and Development Review. Leading Through Civilian Power. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2010. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/153142.pdf> (дата звернення: 28.11.2025).

⁹⁶ CSIS Commission on Smart Power. A Smarter, More Secure America. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2007. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

⁹⁷ Quadrennial Diplomacy and Development Review. Enduring Leadership in a Dynamic World. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2015. URL: <https://afsa.org/five-things-you-should-know-about-qddr> (дата звернення: 28.11.2025).

⁹⁸ Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2010. 60 с. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

посилення ролі місцевих партнерів у плануванні та реалізації проєктів.^{99 100} У такий спосіб допомога розвитку поступово перетворюється на інструмент формування політичної та інституційної конфігурації партнерських країн у напрямі, сумісному з американськими стратегічними пріоритетами.¹⁰¹

У підсумку політика розумної сили у виконанні Обама постає не як завершена великостратегічна конструкція, а як гнучкий набір практик, які прагнуть пристосувати ліберальний міжнародний порядок до умов відносного занепаду гегемонії США. Її сильна сторона полягала у поєднанні нормативної ініціативи в сферах роззброєння, прав людини і глобального розвитку з обережністю у застосуванні сили, тоді як слабкістю стали нестача послідовності, суперечливість сигналів союзникам і противникам та обмежена здатність запобігти руйнівним конфліктам у регіонах стратегічного значення. Попри це, саме через доктрину Обама відбулося теоретичне та інституційне закріплення розумної сили як ключового орієнтира американської зовнішньої політики початку XXI століття, що й надалі визначає рамки дебатів про роль США у світі.

- ⁹⁹ Quadrennial Diplomacy and Development Review. Leading Through Civilian Power. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2010. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/153142.pdf> (дата звернення: 28.11.2025).
- ¹⁰⁰ Quadrennial Diplomacy and Development Review. Enduring Leadership in a Dynamic World. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2015. URL: <https://afsa.org/five-things-you-should-know-about-qddr> (дата звернення: 28.11.2025).
- ¹⁰¹ U.S. Foreign Assistance. Congressional Research Service. CRS In Focus, updated January 18, 2022. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IF10183> (дата звернення: 28.11.2025).

РОЗДІЛ 4. ДОКТРИНА ДОНАЛЬДА ТРАМПА І СТРАТЕГІЯ «AMERICA FIRST»

Доктрина Дональда Трампа тісно пов'язана з гаслом America First, яке стало смисловим ядром його передвиборчої риторики і програмною формулою президентства. В інавгураційній промові 20 січня 2017 р. Трамп прямо проголосив, що відтепер Сполучені Штати керуватимуться новим баченням, а кожне рішення у сфері торгівлі, податків, міграції та зовнішніх справ має ухвалюватися з огляду на вигоду для американських працівників і родин, підкресливши формулу From this moment on, it is going to be America First.¹⁰² У цьому виступі були закладені ключові елементи майбутньої доктрини наголос на суверенітеті, пріоритет інтересів внутрішнього електорату над міжнародними зобов'язаннями, критика попередньої зовнішньої політики за надмірну увагу до

безпеки інших країн на шкоду власним соціально економічним потребам. Уже на цьому етапі America First набуває характеру як і політичного гасла, так і претензії на цілісну стратегію національної безпеки.

Першим програмним текстом адміністрації, де America First постає як цілісний зовнішньополітичний курс, стала декларація America First Foreign Policy на сайті Білого дому. У ній проголошувалося, що адміністрація зосереджує зовнішню політику на американських інтересах і національній безпеці, а принцип peace through strength має бути центральним організуючим началом.¹⁰³ Документ виділяв два головні завдання: по перше, перемогу над так званим радикальним ісламістським тероризмом, по друге, укладення таких торговельних угод, які б працювали на користь усіх американців, насамперед через відродження промислової бази та скорочення торговельного дефіциту.³

¹⁰² The Inaugural Address. Remarks of President Donald J. Trump as prepared for delivery, January 20, 2017. Trump White House Archives. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/> (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰³ America First Foreign Policy. Whitehouse.gov, 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/america-first-foreign-policy> (архівна копія у форматі PDF: <https://cyber-peace.org/wp-content/uploads/2017/01/America-First-Foreign-Policy--whitehouse.pdf>) (дата звернення: 23.11.2025).

цього впливає, що доктрина Трампа конструюється навколо ідеї вузько зрозумілого національного інтересу, де економічна й міграційна політика органічно вмонтовуються у структуру безпекової стратегії, а традиційні лінії поділу між зовнішньою та внутрішньою політикою значно розмиваються.¹⁰⁴

Кульмінацією інституціоналізації доктрини стала Національна стратегія безпеки США грудня 2017 р., яка вже у преамбулі визначає себе як документ, що puts America First.¹⁰⁵ Стратегія формулює чотири основні стовпи: захист американського народу і батьківщини, сприяння американському процвітання, збереження миру завдяки силі, просування американського впливу у світі. У кожному з цих напрямів логіка America First задає специфічну оптику - інтереси союзників і багатосторонніх інституцій підпорядковуються імперативу відновлення сили і конкурентоспроможності США, а міжнародне середовище описується як простір жорсткого суперництва з ревізіоністськими державами,

передусім Китаєм і Росією. Важливо, що стратегія пропонує концепт *principled realism*, тобто реалістичний підхід, який декларує вірність цінностям, але трактує їх радше як ресурс впливу, ніж як самостійну мету зовнішньої політики.¹⁰⁶

Фінансовий вимір доктрини проявився в бюджетній брошурі *America First. A Budget Blueprint to Make America Great Again*, де пріоритет безпеки і оборони підкріплювався перерозподілом ресурсів від цивільних і розвиткових програм до Пентагону та силових відомств. Адміністрація пропонувала суттєве збільшення оборонних витрат за рахунок скорочення фінансування дипломатії та допомоги розвитку, що директор Офісу управління та бюджету М. Малвейні охарактеризував як *hard power budget*, свідомо протиставлений *soft power* інструментам. У межах логіки *America First* зовнішня допомога розглядається не як інструмент підтримки глобального порядку, а як витрата, яку необхідно

¹⁰⁴ Brands H. *American Grand Strategy in the Age of Trump*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2018. 256 p. URL: <https://www.brookings.edu/books/american-grand-strategy-in-the-age-of-trump/> (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰⁵ The White House. *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, DC: The White House, 2017. 68 p. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰⁶ Da Wei. "America First" Foreign Policy of the Trump Administration: An Initial Observation and Analysis. *China International Studies*. 2018. No. 70. P. 80–100. URL: https://en.iiss.pku.edu.cn/fj/PDF/ciss_en/upload/docs/2018-11-22/doc_9611542852463.pdf (дата звернення: 23.11.2025).

легітимувати безпосередньою віддачею для США або скоротити, якщо така віддача неочевидна. Хоча Конгрес значною мірою заблокував найрадикальніші скорочення, сам факт такої бюджетної пропозиції засвідчує спробу перевизначити співвідношення між жорсткою силою і дипломатією на користь першої.^{107 108} В аналітичній літературі *America First* часто описують через дві ключові трансформації: перехід від лібералізму до реалізму і від інтернаціоналізму до нативізму. Да Вей трактує доктрину Трампа як відхід від післявоєнної двопартійної згоди щодо підтримки ліберального міжнародного порядку, що спирався на багатосторонні інституції, режим вільної торгівлі та широку мережу союзів. Натомість Америка у цьому баченні сприймає глобалізацію як джерело деіндустріалізації і соціальної диференціації, а економічні відносини як гру з нульовою сумою, де успіх інших означає програш

США. Відповідно, торговельні угоди на кшталт NAFTA або TPP інтерпретуються як не вигідні й переглядаються у бік посилення американського контролю, тоді як участь у міжнародних організаціях піддається ревізії з позицій їхнього прямого внеску у національний добробут.¹⁰⁹

Другою складовою, за Да Веєм, є зміщення від інтернаціоналізму до нативізму, яке означає прагнення максимально концентрувати ресурси держави всередині країни, уникаючи надмірної військової присутності за кордоном, але зберігаючи готовність до різких силових дій у разі прямої загрози інтересам США. Це відповідає риториці Трампа про небажання займатися nation building abroad і вимогу до союзників більше платити за американський захист, фактично підводячи під сумнів класичну логіку колективної безпеки. При цьому доктрина зберігає жорстку лінію щодо ісламістського тероризму та заявляє готовність

¹⁰⁷ Schraye L. Foreign assistance in the “America First” era. Brookings Institution Policy Brief. Washington, DC, 2018. 6 p. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/07/Blum2018_Schraye_Brief.pdf (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰⁸ Office of Management and Budget. America First. A Budget Blueprint to Make America Great Again. Washington, DC: Executive Office of the President, 2017. 62 p. URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/sites/whitehouse.gov/files/omb/budget/fy2018/2018_blueprint.pdf (дата звернення: 23.11.2025).

¹⁰⁹ Da Wei. “America First” Foreign Policy of the Trump Administration: An Initial Observation and Analysis. China International Studies. 2018. No. 70. P. 80–100. URL: https://en.iiss.pku.edu.cn/fj/PDF/ciss_en/upload/docs/2018-11-22/doc_9611542852463.pdf (дата звернення: 23.11.2025).

застосовувати силу проти ІДІЛ і споріднених угруповань, що поєднує елементи обережності щодо довготривалих наземних операцій з готовністю до інтенсивних, але обмежених за часом кампаній.¹¹⁰ Своєрідне місце в інтерпретаціях доктрини займають роботи Гала Брандса, який розглядає America First не лише як відхилення, а також і варіацію давнішої консервативно націоналістичної традиції в американській зовнішній політиці. На його думку, перемога Трампа стала симптомом накопичених суперечностей ліберального інтернаціоналізму, проте структурні інтереси й ресурси США обмежили радикалізм заявленої переорієнтації. Брандс показує, що попри антиглобалістську риторику, адміністрація зберегла значну частину зобов’язань перед союзниками і продовжила політику стримування Китаю й Росії,

посиливши військову присутність у Східній Європі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Водночас риторичне і практичне применшення значення багатосторонніх інституцій, вихід з Паризької кліматичної угоди та перегляд участі в окремих міжнародних організаціях свідчать про суттєвий розрив із передньою моделлю американського лідерства.¹¹¹

Проблема доктринальної цілісності America First стала центральною темою праці Джеймслео Оче, який ставить питання, чи можна вважати зовнішню політику Трампа повноцінною доктриною у термінах теорії grand strategy. Автор відзначає, що офіційні документи і промови дають досить чіткий набір цілей: захист території, подолання тероризму, збереження робочих місць для американців, а також окреслюють головні загрози і засоби протидії їм. Водночас висока ступінь персоналізму рішень, непослідовність у ставленні до союзників і часті тактичні зміни створюють враження фрагментарності, що відрізняє цю доктрину від більш класичних, як то доктрина Трумена чи Буша молодшого. Оче робить висновок, що America First все ж таки набуває рис окремої школи

¹¹⁰ Brands H. American Grand Strategy in the Age of Trump. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2018. 256 p. URL: <https://www.brookings.edu/books/american-grand-strategy-in-the-age-of-trump/> (дата звернення: 23.11.2025).

¹¹¹ The White House. National Security Strategy of the United States of America. Washington, DC: The White House, 2017. 68 p. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).

зовнішньополітичної думки, оскільки системно ставить під сумнів роль США як опікуна ліберального порядку й пропонує альтернативну модель одностороннього відстоювання інтересів із мінімальним урахуванням колективних зобов'язань.¹¹² Окремий вимір доктрини розкривається в її впливі на політику зовнішньої допомоги. Ліз Шреєр показує, що запропоноване адміністрацією скорочення міжнародних програм приблизно на третину мало б суттєво звузити інструментарій цивільної присутності США у світі, але зустріло двопартійний опір у Конгресі, який у підсумку навіть збільшив фінансування міжнародних справ на 4 % порівняно з попереднім роком. Таким чином, спроба трансформувати America First у радикальне згортання участі в глобальному

Порівняння офіційних документів з аналітичними інтерпретаціями показує, що доктрина Трампа є водночас продовженням і запереченням попередніх американських стратегій. Вона спирається на давню традицію консервативного націоналізму, підкреслює значення сили, суверенітету і транзакційного бачення союзницьких відносин, але значно радикальніше ставить під сумнів універсалізм ліберальних цінностей і доцільність широкого nation building за кордоном. У концептуальному плані дослідники вбачають у ній перехід від ліберального інтернаціоналізму до принципового реалізму та нативізму, що проявляється у критичному ставленні до багатосторонніх режимів, торговельних угод і міжнародних організацій. Практична реалізація цього бачення виявилася частковою через обмеження, накладені інституційною структурою США і протидією з боку Конгресу та бюрократії, проте навіть часткова імплементація змінила очікування союзників і конкурентів щодо готовності Вашингтона нести витрати заради стабільності глобального порядку.

У підсумку America First можна розглядати як проміжну, конфліктну форму між традиційною роллю США як головного архітектора й гаранта ліберального порядку та спокусою перейти до більш вузького, майже неомеркантилістського розуміння зовнішньої політики. У короткостроковій перспективі доктрина дозволила мобілізувати внутрішню підтримку шляхом апеляції до «забутих» соціальних груп і обіцянок перерозподілу вигод глобалізації на їхню користь.

55

РОЗДІЛ 5. ДОКТРИНА ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА І ВІДНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА США

Доктрина Джозефа Байдена формується на перетині завдання відмежуватися від курсу адміністрації Дональда Трампа та необхідності адаптації Сполучених Штатів до доби загостреної конкуренції великих держав. За змістом вона виростає ще з передвиборчої статті Байдена у журналі Foreign Affairs, де майбутній президент окреслив мету «врятувати зовнішню політику США після Трампа» через відновлення союзів, підтримку демократії та поєднання зовнішньої й внутрішньої політики в інтересах американського

середнього класу. У цьому баченні глобальне лідерство США має ґрунтуватися не лише на військовій перевазі, а й на здатності мобілізувати коаліції однодумців, зміцнювати міжнародні інституції та демонструвати спроможність демократій «працювати» для власних громадян. Своєрідним містком між цією інтелектуальною рамкою і практичним курсом стала інавгураційна риторика Байдена, в якій наголос на відновленні «душі Америки» та єдності суспільства пов'язувався з відновленням відповідального лідерства у світі.¹¹³

Перший програмний зовнішньополітичний виступ Байдена у будівлі Державного департаменту у лютому 2021 року закріпив гасло «America is back», яке стало символом розриву з підходом America First. Президент заявив про повернення дипломатії у центр зовнішньої політики, намір «відновити м'язи демократичних альянсів» та підкреслив, що між внутрішньою і зовнішньою політикою більше не існує чіткої межі, оскільки кожне зовнішньополітичне рішення має оцінюватися крізь призму інтересів американських робітників і родин. У цьому ж виступі він окреслив ключові напрями нової доктрини: підтримка союзів і багатосторонніх інституцій, протистояння авторитарним режимам, зокрема Китаю і Росії, повернення до глобальних режимів у сферах клімату та охорони здоров'я, а також завершення затяжних військових кампаній,

¹¹³ Biden J. R. Why America Must Lead Again: Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump. Foreign Affairs. 2020. Vol. 99, No. 2. P. 64–76. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again> (дата звернення: 24.11.2025).

таких як війна в Ємені, з одночасним збереженням інструментів стримування загроз,. Послідовні кроки щодо повернення США до Паризької кліматичної угоди та Всесвітньої організації охорони здоров'я, підвищення прийомних квот для біженців і відновлення підтримки прав людини як одного з пріоритетів зовнішньої політики вбудовують гуманітарний вимір у загальну логіку відновленого лідерства.¹¹⁴ Важливою символічною ланкою доктрини стала промова Байдена на Мюнхенській конференції з безпеки у лютому 2021 року, де він повторив формулу про повернення Америки і трансатлантичного альянсу,

наголосивши на непохитності зобов'язань США за статтею 5 Вашингтонського договору. Ця промова трактувалася союзниками як сигнал відмови від одностороннього стилю попередньої адміністрації та готовності знову інвестувати у багатосторонню співпрацю, зокрема в межах НАТО та ЄС. Водночас Байден підкреслив, що світ опинився на «точці перелому», де Вашингтон має одночасно реагувати на конкуренцію з боку великих держав і на спільні загрози на кшталт пандемій та кліматичної кризи. Тим самим задавався подвійний вектор доктрини збереження американської переваги у стратегічному суперництві та лідерство в організації колективної відповіді на глобальні проблеми.¹¹⁵

Інституційним оформленням бачення Байдена стала проміжна Керівна настанова з національної безпеки від березня 2021 року, що визначила завдання адміністрації на перші роки правління. Документ проголошує повернення до ліберально інтернаціоналістської традиції, однак робить наголос на тому, що повернення до «старого порядку» неможливе: необхідно одночасно зміцнювати демократію всередині країни й модернізувати архітектуру міжнародної співпраці для протидії спільним викликам. Керівна настанова формулює кілька ключових засад: поєднання конкуренції з Китаєм і Росією з вибірковою взаємодією щодо

¹¹⁴ Remarks by President Biden on America's Place in the World. The White House, 04.02.2021. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world> (дата звернення: 24.11.2025).

¹¹⁵ President Biden Tells World: "America Is Back". Remarks to the Munich Security Conference, 19.02.2021. U.S. Department of Defense News. URL: <https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/2509091/president-biden-tells-world-america-is-back> (дата звернення: 24.11.2025).

глобальних проблем, відновлення мережі союзів як головного активу США, розширене розуміння безпеки із включенням клімату, охорони здоров'я, кіберзагроз та економічної стійкості. Цей документ чітко пов'язує зовнішню політику з внутрішнім порядком денним «Build Back Better» і підкреслює, що успіх демократій у світі залежить від їхньої здатності забезпечити добробут середнього класу вдома, що наближує доктрину Байдена до концепції «зовнішньої політики для середнього класу».¹¹⁶

Завершеним концептуальним викладом доктрини стала Національна стратегія безпеки США, оприлюднена восени 2022 року, де йдеться про «вирішальне десятиріччя» для визначення правил майбутнього міжнародного порядку.¹¹⁷ Стратегія виходить з двох базових припущень: по перше, епоха після закінчення холодної війни остаточно завершилася і світ визначається конкуренцією великих держав; по друге, водночас з цим посилюються спільні транснаціональні загрози, які не можна вважати другорядними щодо геополітики. У документі сформульовано тріаду стратегічних завдань - захист міжнародного порядку від загроз з боку ревізіоністських держав, реагування на спільні глобальні виклики та формування нових правил, які б краще відображали інтереси демократій у цифровій, економічній та екологічній сферах. Стратегія чітко визначає Китай як довгострокового системного конкурента, здатного змінювати міжнародний порядок, а Росію як гостру, хоча й менш тривалу загрозу, пов'язану насамперед з війною проти України та підривом принципів суверенітету і територіальної цілісності.¹¹⁸

Аналітичні інтерпретації цієї стратегії сходяться на тому, що Байден запропонував «інший тип американської першості» у світі, який поєднує збереження провідної ролі США із визнанням обмежень односторонньої сили та

¹¹⁶ - Interim National Security Strategic Guidance. The White House. Washington, DC, March 2021. 23 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).¹¹⁷ The White House. National Security Strategy of the United States of America. Washington, DC: The White House, 2022. 48 p. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

¹¹⁸ The White House. National Security Strategy of the United States of America. Washington, DC: The White House, 2022. 48 p. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

необхідності ширших коаліцій. Д. Крістіані показує, що 2022 NSS присвячує значну увагу союзникам, розглядаючи трансатлантичні відносини як базову платформу реалізації американських інтересів і просування порядку, заснованого на правилах, причому Європа розглядається як «передній край» боротьби за свободу та недоторканність кордонів.¹¹⁹ У регіональному розрізі доктрина передбачає переорієнтацію уваги на Індотихоокеанський регіон,

розвиток таких форматів як AUKUS і QUAD, а також нових економічних ініціатив на кшталт Індо Тихоокеанських економічних рамок, що має доповнити військове стримування широким набором економічних і технологічних інструментів. Порівняльні дослідження американської стратегії, зокрема аналітична доповідь, підготовлена за підтримки Фонду Конрада Аденауера, підкреслюють, що Байден, з одного боку, швидко скасував найбільш конфронтаційні елементи курсу Трампа, а з іншого зберіг фокус на геополітичному суперництві з Китаєм і Росією. Згідно з цим аналізом, Інструкція 2021 року і Стратегія 2022 року відновлюють акцент на демократії, правах людини, кліматі та багатосторонніх інституціях, але водночас відходять від уявлення про однозначно позитивний характер глобалізації, визнаючи, що порушення торговельних правил та технологічна конкуренція несуть для США прямі загрози. Центральною інновацією є спроба поєднати геополітичне суперництво і транснаціональні «спільні виклики» в єдину рамку, де військова сила розглядається як лише один з елементів арсеналу інструментів, а дипломатія та економічна політика набувають ключового значення.

У контексті відновлення глобального лідерства доктрина Байдена значною мірою вибудовується навколо поняття коаліцій демократій і мережових партнерств, що мають замінити собою модель односторонньої гегемонії. Еттінгер, аналізуючи програмні документи і перші кроки адміністрації, говорить про «чутки про реставрацію» американського лідерства, наголошуючи, що йдеться не про просте повернення до довоєнного ліберального порядку, а про

- 119
Cristiani D. Biden's National Security Strategy: A Different Type of American Primacy. *Journal of Global Politics and Current Diplomacy*. 2024. Vol. 12, No. 1. P. 75–91. URL: <https://journal.centruledic.ro/archives/2024-2/no-12-issue-1/cristiani> (дата звернення: 24.11.2025).

його адаптацію до умов фрагментованого міжнародного середовища. З одного боку, Байден демонструє прагнення очолити «табір демократій» у конкуренції з авторитарними державами, просуваючи ідею глобальної боротьби демократії з автократією і організовуючи Саміт за демократію. З іншого, доктрина визнає необхідність залучення до спільного розв'язання проблем більш широкого кола держав, включно з недемократичними режимами, насамперед у таких сферах як

клімат, глобальне здоров'я та нерозповсюдження ядерної зброї.¹²⁰

Особливий тест на життєздатність доктрини становили рішення щодо завершення військової кампанії в Афганістані та реагування на повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Вихід із Афганістану, попри хаотичний характер та критику з боку союзників, можна інтерпретувати як реалізацію заявленого наміру покласти край «нескінченним війнам» і перерозподілити ресурси на більш пріоритетні напрями суперництва. Натомість масштабна військова, фінансова й дипломатична підтримка України та зміцнення НАТО, включаючи розширення Альянсу за рахунок Фінляндії і Швеції, стали практичним втіленням тези про центральну роль альянсів у відстоюванні правил гри, що ґрунтуються на недоторканності кордонів і суверенітету.¹²¹ Отож, доктрина Байдена поєднує обережність щодо великих наземних інтервенцій з готовністю використовувати економічні санкції, військову допомогу партнерам і дипломатичну мобілізацію коаліцій, аби забезпечити стримування агресивних держав без прямого зіткнення великих сил. Разом з тим, дослідники наголошують на внутрішніх суперечностях цієї доктрини. Зокрема, підкреслюється розрив між ціннісною риторикою про пріоритет демократії та прав людини і практичною необхідністю співпрацювати з авторитарними партнерами на кшталт окремих близькосхідних монархій чи держав Південно Східної Азії. Концепт «зовнішньої політики для середнього класу» вимагає одночасно відкритості економіки та захисту від негативних

¹²⁰ Ettinger A. Rumors of Restoration: Joe Biden's Foreign Policy and What It Means for the Liberal Order. *International Journal*. 2021. Vol. 76, No. 2. P. 271–286. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/11926422.2021.1899005> (дата звернення: 24.11.2025). ¹²¹ Cristiani D. Biden's National Security Strategy: A Different Type of American Primacy. *Journal of Global Politics and Current Diplomacy*. 2024. Vol. 12, No. 1. P. 75–91. URL: <https://journal.centrulededic.ro/archives/2024-2/no-12-issue-1/cristiani> (дата звернення: 24.11.2025).

наслідків глобальної конкуренції, що породжує неоднозначні рішення щодо торговельних угод, промислової політики й тарифів. На цьому тлі відновлення глобального лідерства розуміється радше як прагнення створити широку мережу партнерств і коаліцій, у яких США залишаються незамінним вузлом, а не як повернення до одностороннього диктату.¹²²

У підсумку доктрина Джозефа Байдена і курс на відновлення глобального лідерства США являють собою спробу переосмислити американську першість у світі як функцію здатності організовувати колективні відповіді на конкуренцію з великими державами, та на спільні виклики. Вона спирається на оновлений ліберальний інтернаціоналізм, у якому демократія, права людини та багатосторонні інституції розглядаються як стратегічні ресурси, а не лише як ідеологічні декорації, і водночас визнає межі односторонньої сили, вимагаючи поєднання дипломатії, економічної політики, технологічного лідерства та вибіркового застосування військової потуги.

Доктрина Джозефа Байдена і курс на відновлення глобального лідерства США уособлюють спробу поєднати ревізію посттрампівської спадщини з усвідомленням глибинних структурних змін у міжнародній системі. Байден відкидає ізоляціоністські мотиви підходу *America First*, але не повертається механічно до оптимістичної версії ліберального інтернаціоналізму доби після холодної війни. Натомість він визнає реальність багатополлярної конкуренції, у центрі якої перебувають Китай і Росія, та розглядає лідерство США як функцію спроможності будувати широкі коаліції демократій і партнерів, здатні одночасно стримувати ревізіоністські держави й відповідати на спільні виклики. Інструментально це означає зміщення акценту на дипломатію, відновлення ролі альянсів, розширення спектра економічних і технологічних засобів впливу при більш обережному використанні військової сили.

Серед концептуальних новацій доктрини варто виділити інтеграцію зовнішньої політики з внутрішнім порядком денним через ідею «зовнішньої

^{- 122} Ettinger A. Rumors of Restoration: Joe Biden's Foreign Policy and What It Means for the Liberal Order. *International Journal*. 2021. Vol. 76, No. 2. P. 271–286. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/11926422.2021.1899005> (дата звернення: 24.11.2025).

політики для середнього класу», розширене розуміння безпеки у зв'язку з кліматом, пандеміями і кіберзагрозами, а також переосмислення американської першості як «керівної ролі в мережі» радше, ніж односторонньої гегемонії. У практичному вимірі це знайшло вияв у швидкому поверненні до міжнародних

угод, реанімації трансатлантичного партнерства і мобілізації коаліції на підтримку України, що водночас підкріпило авторитет США серед союзників і показало межі їхньої готовності миритися з односторонніми діями Вашингтона. Водночас суперечності між ціннісною риторикою і необхідністю співпраці з авторитарними партнерами, напруження між пріоритетом конкуренції з Китаєм і потребою у співробітництві щодо глобальних проблем, а також внутрішньополітична поляризація в США обмежують можливості повної реалізації проголошеного курсу. Отже, доктрина Байдена фіксує перехід до більш комплексної і стриманої моделі американського лідерства, закладаючи рамку, в межах якої подальші адміністрації будуть змушені заново визначати баланс між конкуренцією і співробітництвом, цінностями і інтересами, глобальними зобов'язаннями і внутрішніми обмеженнями.

Стратегія 2022 року завершує цей етап еволюції, прямо проголошуючи необхідність використання всіх елементів національної сили для конкуренції з Китаєм і стримування Росії, а також для реагування на транснаціональні виклики, пов'язані з кліматом, здоров'ям, продовольством і технологічними ризиками. Ключовою новацією стало зближення внутрішньої та зовнішньої політики через промислову стратегію, політику ланцюгів постачання, інвестиції у дослідження та розвиток, регулювання критичних технологій. У результаті еволюція інструментів реалізації американського впливу характеризується не стільки заміною старих засобів новими, скільки нашаруванням і ускладненням арсеналу, де військова сила, економіка, публічна дипломатія, допомога розвитку, цифрові та технологічні інструменти взаємодіють у межах єдиної логіки смарт пауер. Саме здатність до такої комплексної інтеграції визначає специфіку сучасного етапу стратегії США та створює передумови для її подальшої трансформації у відповідь на зміну глобального середовища.

РОЗДІЛ 6. ПОЛІТИКА ДОНАЛЬДА ТРАМПА 2024 – 2025 РОКІВ

Сучасна політика Дональда Трампа у 2024–2025 роках розгортається в контексті його повернення до Білого дому як сорок сьомого президента США

після перемоги на виборах 5 листопада 2024 року. Центральним залишається гасло America First у поєднанні з риторикою захисту американського виробника, критики глобалізму та недовіри до багатосторонніх інституцій. Уже на етапі формування порядку денного адміністрація чітко структурує свої пріоритети навколо безпеки кордону, енергетичної автономії, демонтажу частини регуляторних обмежень та відновлення так званих традиційних цінностей, що видно з офіційного розділу пріоритетів Білого дому.¹²³ Ідеологічний каркас сучасної політики Трампа значною мірою описаний у документі The President's 2025 Trade Policy Agenda, де прямо засуджуються попередні десятиліття як період домінування глобалістських еліт та деформованого торговельного режиму. Адміністрація інтерпретує довготривале зростання торговельного дефіциту, деіндустріалізацію та стагнацію реальних доходів як наслідок хибних рішень у сфері торгівлі і промислової політики та пропонує концепцію Production Economy як альтернативу.

Суть цієї концепції полягає у стратегічному зміщенні політики в бік збільшення частки обробної промисловості у ВВП, зростання реального медіанного доходу домогосподарств та скорочення дефіциту торгівлі товарами, що має забезпечити відновлення середнього класу і підсилення оборонно промислової бази.¹²⁴ Ключовим інструментом реалізації цього бачення стає Президентський меморандум America First Trade Policy, підписаний 20 січня 2025 року, який доручає Торговому представнику США і низці інших відомств комплексно переглянути торговельну політику. У документі передбачено

¹²³ The Trump-Vance Administration Priorities. *The White House*. URL: <https://www.whitehouse.gov/issues/> (date of access: 05.12.2025).

¹²⁴ Office of the United States Trade Representative. The President's 2025 Trade Policy Agenda. Washington, D.C., 2025. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2025/President%20Trump%27s%202025%20Trade%20Policy%20Agenda.pdf> (дата звернення: 05.12.2025)

розслідування причин великих і стійких дефіцитів товарної торгівлі, переоцінку наявних угод, зокрема Північноамериканської угоди USMCA, а також посилення тиску на основних партнерів через тарифи та інші інструменти для досягнення

кращих умов для американських виробників. Окремо наголошується на необхідності переорієнтації ланцюгів постачання у бік внутрішнього виробництва, що має одночасно економічний і безпековий вимір, зокрема в контексті конкуренції з Китаєм. В економічній політиці 2025 року адміністрація концентрується на поєднанні протекціоністських заходів з обіцянками подальшого зниження податкового та регуляторного навантаження. Офіційні матеріали Білого дому підкреслюють намір використовувати тарифи як інструмент тиску на партнерів, переглянути участь США у міжнародних податкових домовленостях та зберегти курс на перевагу внутрішнього виробництва над імпортом. Брукінгський інститут у своїх оглядах зауважує, що така стратегія супроводжується високою частотою змін тарифних рішень, що створює невизначеність для бізнесу, але водночас відповідає послідовному прагненню адміністрації використати торговельну політику як важіль для досягнення як економічних, так і геополітичних цілей.¹²⁵

Регуляторна політика другої адміністрації Трампа характеризується масштабним використанням президентських указів як основного інструменту трансформації державного управління. За даними Федерального реєстру, лише у 2025 році Трамп підписав 217 указів з номерами від 14147 до 14363, що свідчить про дуже високу інтенсивність односторонніх виконавчих дій. Серед них помітну групу становлять акти щодо зміни тарифів, перегляду процедур найму у федеральній службі, регулювання штучного інтелекту у державному секторі та запровадження додаткових інструментів боротьби з незаконною міграцією і транснаціональною злочинністю.¹²⁶ Паралельно адміністрація розвиває лінію

¹²⁵ Tracking Trump's actions on tariffs, the environment, immigration, and more. Brookings Institution, 2025.

URL:

<https://www.brookings.edu/articles/tracking-trumps-actions-on-tariffs-the-environment-immigration-and-more/> (дата звернення: 05.12.2025).

¹²⁶ Federal Register. 2025 Donald J. Trump Executive Orders. FederalRegister.gov, 2025. URL:

<https://www.federalregister.gov/presidential-documents/executive-orders/donald-trump/2025> (дата звернення: 05.12.2025).

так званого осушення болота, що в офіційному дискурсі означає обмеження можливостей для бюрократичного розширення федерального апарату,

посилення політичного контролю над державною службою та ревізію інституцій. Білий дім декларує намір заморозити найм у більшості підрозділів, переглянути статус працівників, залучених до програм різноманіття та інклюзії, а також запровадити механізми швидшого звільнення чиновників, які не відповідають політичним орієнтирам адміністрації. Брукінгський регуляторний трежер фіксує, що це супроводжується скасуванням або затримкою чинності низки правил, ухвалених у період попередньої адміністрації, зокрема у сферах екологічної політики, праці та охорони здоров'я. Окрему вісь сучасної політики Трампа становить міграційний та прикордонний напрям. В офіційному розділі Make America Safe Again наголошується на відновленні програми Remain in Mexico, припиненні політики catch and release, розширенні фізичної інфраструктури на кордоні, а також залученні Збройних сил, включно з Національною гвардією, до посиленої охорони кордону. Додатково проголошується призупинення програм переселення біженців та посилення процедур скринінгу, а також намір широко використовувати депортаційні механізми і розширити список іноземних злочинних угруповань, які визначаються як терористичні організації. Аналітичні огляди підкреслюють, що така політика поєднує безпекову логіку з елементами внутрішньополітичної мобілізації, оскільки міграційна тематика залишається центральною для електоральної бази Трампа.

Соціальна і культурна компонента політики адміністрації у 2025 році спирається на риторику повернення до традиційних американських цінностей. У блоці Bring Back American Values Біла домівка декларує намір юридично закріпити біологічні визначення статі, обмежити поширення гендерних практик, які вважаються радикальними, та переосмислити символічний простір у вигляді перейменування об'єктів і вшанування персонажів, що відповідають консервативному баченню історії. З низкою указів поєднуються ініціативи у сфері освіти, кримінальної політики та регулювання інформаційного простору, спрямовані на посилення контролю над змістом федеральних програм, протидію

цензурі з боку урядових структур і переосмислення підходів до питань прав меншин. У зовнішній політиці друга адміністрація Трампа залишається в руслі

America First, але з огляду на змінену міжнародну ситуацію акценти набувають нових відтінків. Огляд Брукінгського інституту щодо наслідків переобрання Трампа для американської зовнішньої політики підкреслює його скепсис стосовно традиційних союзницьких конструкцій, насамперед НАТО, а також прагнення скоротити витрати на довготривалі конфлікти, зокрема у випадку війни в Україні.¹²⁷ При цьому аналітики наголошують, що риторика щодо союзників часто має транзакційний характер, де безпекові гарантії жорстко зв'язуються з рівнем оборонних витрат та торговельних поступок з боку партнерів. Щодо Росії та України Брукінгський аналіз фіксує поєднання прагнення швидкого завершення війни з усвідомленням того, що будь який мирний сценарій вимагатиме компромісів, які можуть поставити під загрозу територіальну цілісність України. Для Кремля повернення Трампа створює одночасно сподівання на послаблення підтримки України та ризики непередбачуваної реакції у разі подальшої ескалації. Для України та європейських партнерів така конфігурація означає необхідність активізувати дипломатичні зусилля у Вашингтоні та нарощувати власні оборонні спроможності, оскільки майбутнє американської участі у безпекових гарантіях розглядається як більш умовне і залежне від внутрішньополітичних факторів у США. Відносини зі США з Китаєм у 2024 – 2025 роках продовжують еволюцію у напрямі стратегічного суперництва, яке поєднує торговельні, технологічні та безпекові виміри. У торговельному порядку денному 2025 року Китай прямо визначений як головне джерело структурного дисбалансу, пов'язаного з дефіцитом, примусовим трансфером технологій і несправедливими практиками державної підтримки. Адміністрація планує як перегляд виконання угоди першої фази, укладеної у попередній каденції, так і використання розширеного набору

¹²⁷ How is Trump's reelection likely to affect US foreign policy? Brookings Institution, 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-is-trumps-reelection-likely-to-affect-us-foreign-policy/> (дата звернення: 05.12.2025)

інструментів для посилення тиску, включно з тарифами, обмеженням доступу до чутливих технологій та переглядом статусу постійних нормальних торговельних

відносин. Важливим елементом сучасної політики Трампа є поєднання економічних та безпекових інструментів у відносинах з найближчими сусідами, насамперед Мексикою. Брукінгський інститут звертає увагу на наміри адміністрації використати загрозу односторонніх силових дій проти наркокартелів, посилення депортацій та перегляд торговельних умов як взаємопов'язані важелі у переговорах з мексиканським урядом. Це підсилюється внутрішнім тиском, пов'язаним з фентаніловою кризою та зростанням політичної чутливості до безпеки, що дозволяє адміністрації обґрунтовувати агресивніші дії як продовження політики захисту американських громадян.¹²⁸

Нарешті, характерною рисою політики Трампа у 2025 році стає системне накладання різних треків державної політики один на інший. Торговельні, міграційні, регуляторні та культурні рішення просуваються у зв'язці, створюючи цілісну, хоча й конфліктну для багатьох стейкхолдерів, картину трансформації американської держави. Масштабність пакету президентських указів, стратегічний наголос на Production Economy та риторика America First у зовнішній політиці формують враження цілеспрямованого курсу на переформатування як внутрішнього, так і міжнародного порядку, у якому США прагнуть зменшити залежність від багатосторонніх норм і посилити важелі одностороннього впливу. Сучасна політика Дональда Трампа у 2024–2025 роках демонструє високий ступінь внутрішньої цілісності, оскільки різні напрями державної діяльності підпорядковані спільному ідеологічному знаменнику America First. Торговельна та промислова стратегія, закріплена у President's 2025 Trade Policy Agenda, фокусується на переорієнтації економіки до моделі Production Economy, де ключовими індикаторами успіху оголошуються частка обробної промисловості у ВВП, динаміка реального медіанного доходу та

¹²⁸ How is Trump's reelection likely to affect US foreign policy? Brookings Institution, 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-is-trumps-reelection-likely-to-affect-us-foreign-policy/> (дата звернення: 05.12.2025)

скорочення товарного дефіциту. Це визначає тарифну політику та логіку

перегляду міжнародних угод, у тім числі щодо Китаю і Північноамериканського регіону, та формує основу для посилення протекціоністських заходів, які тісно пов'язуються з безпековими міркуваннями.

Регуляторний курс другої адміністрації Трампа побудований на активному використанні президентських указів як базового механізму змін. Висока кількість актів 2025 року свідчить про прагнення швидко змінити інституційну архітектуру федеральної влади, скоротити автономію бюрократії та посилити політичний контроль над державним апаратом. Це доповнюється підходом до дерегуляції, що охоплює сфери екологічної політики, ринку праці, охорони здоров'я та фінансового регулювання, і має на меті зниження витрат бізнесу, але водночас підвищує регуляторну волатильність і непередбачуваність для інвесторів. Міграційна та прикордонна політика залишаються одним із головних інструментів внутрішньополітичної мобілізації. Посилення фізичної і адміністративної охорони кордону, використання збройних сил, розширення депортаційних практик і обмеження притулку та переселення біженців інтерпретуються адміністрацією як необхідна відповідь на безпекові виклики і тиск на ринок праці. Водночас такі кроки загострюють напруження у відносинах з рядом країн Латинської Америки і формують поле для численних судових та політичних конфліктів усередині США, що відображається в активізації трекерів політики та судових спорів, які фіксують аналітичні центри.

68

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволило досягти поставленої у вступі мети – комплексно проаналізувати доктринальне оформлення зовнішньої політики США у 2001–2025 роках як процес взаємодії тяглості та трансформації стратегічних пріоритетів, інструментів реалізації впливу та моделей глобального лідерства. На основі сформульованих завдань було послідовно поєднано теоретико-методологічний, інституційний, порівняльний і прикладний виміри, що дало змогу розглядати американські зовнішньополітичні доктрини не як набір ізольованих президентських «брендів», а як цілісну доктринальну систему

постбіполярної доби, вбудовану у ширший процес трансформації міжнародного порядку від уніполярного моменту до конкурентної багатополарності.

Уточнення понятійно-категоріального апарату стало фундаментальною передумовою подальшого аналізу. У роботі показано, що зовнішньополітична доктрина США виступає проміжною ланкою між гранд-стратегією та операційними стратегіями, синтезуючи в одній рамці довгострокове бачення ролі Сполучених Штатів у світі, ієрархію загроз і можливостей, базові принципи застосування сили та набір легітимуючих наративів. Гранд-стратегія окреслює загальний напрям використання усіх інструментів національної потуги; доктрина конкретизує цю рамку через формулу «хто є головним противником, яким має бути бажаний порядок і які засоби допустимі для його досягнення»; військова стратегія й доктрини видів збройних сил опускаються до рівня планування конкретних операцій. Така трирівнева модель дозволила уникнути ототожнення доктрини з окремими документами й трактувати її передусім як когнітивно-нормативний каркас, що структурує сприйняття еліт, задає рамки для бюрократичних рішень та формує очікування союзників і противників. У цьому сенсі робота доводить, що доктрина – це не лише текст Національної стратегії безпеки, а й усталена конфігурація ідей, дискурсів і практик, що відтворюється від адміністрації до адміністрації із різним ступенем модифікації.

Теоретико-методологічна основа дослідження, побудована на поєднанні неореалістичного, ліберального та конструктивістського підходів, дала змогу

69

показати багатовимірну природу американських доктрин. З позицій неореалізму доктринальні зміни інтерпретовано як відповідь на еволюцію структури міжнародної системи – від короточасної безальтернативної гегемонії США після завершення «холодної війни» до відновлення конкуренції великих держав, піднесення Китаю та ревізіоністської політики Росії. Ліберальний підхід підсилив розуміння ролі інститутів, союзів, внутрішньополітичних коаліцій та економічної взаємозалежності, без яких неможливо пояснити акцент на багатосторонності в політиці Б. Обама чи спроби адміністрації Дж. Байдена

відновити демократичну коаліцію. Конструктивізм, у свою чергу, дозволив трактувати доктрини як інструмент конструювання ідентичності «ліберального гегемона», легітимації американського лідерства та вироблення образів «відповідального лідера», «держави-гаранта порядку» або, навпаки, «жертви несправедливих домовленостей», що було характерно для риторики Д. Трампа. Така теоретична оптика засвідчує, що американські доктрини є продуктом одночасної дії структурних імперативів, інституційних обмежень і дискурсивних практик. Важливим результатом є деталізована характеристика інституційної архітектури формування доктрин. Робота демонструє, що, попри персоналізоване сприйняття доктрин як «доктрини Буша» чи «доктрини Обама», їхнє наповнення є результатом складної взаємодії кількох концентричних кіл. У внутрішньому ядрі перебувають президент і його найближче оточення, передусім Рада національної безпеки та її апарат, які задають загальний вектор. У середньому колі – Державний департамент, Пентагон, Об'єднаний комітет начальників штабів, розвідувальна спільнота, що адаптують політичні установки до можливостей та обмежень у конкретних регіонах і доменах. У зовнішньому колі – Конгрес, аналітичні центри, групи інтересів, медіа, які одночасно постачають інтелектуальні концепти, здійснюють політичний нагляд і виконують функцію каналу комунікації доктрини з суспільством.

Системний аналіз стратегічного планування і процедурного боку доктринальної політики дозволив уточнити місце зовнішньополітичних доктрин у ієрархії документів національної безпеки США. Було показано, що

70

Національна стратегія безпеки, Національна оборонна стратегія, стратегія національної військової стратегії та низка спеціальних доктринальних документів (зокрема у галузі кібербезпеки, космосу, економічної безпеки) утворюють багаторівневу систему, де політичні директиви президента послідовно конкретизуються в плануванні сил і засобів. Розкрито логіку циклічних оновлень цих документів, що відображає спробу поєднати інерцію гранд-стратегії з потребою адаптації до нових умов. У роботі показано, що американський підхід до стратегічного планування вирізняється високим

ступенем інституціоналізації процедур, широким використанням сценарного аналізу, стратегічних оцінок, міжвідомчих узгоджень і залучення експертної спільноти. Це підтверджує, що доктрина у США – не разовий політичний жест, а елемент тривалого планувального циклу, який покликаний мінімізувати ризики імпульсивних рішень і забезпечити передбачуваність зовнішньої політики.

Реконструкція змісту доктринальних підходів шести адміністрацій – Дж. Г. В. Буша, Дж. В. Буша, Б. Обама, Д. Трампа та Дж. Байдена – дозволила представити еволюцію американського доктринального мислення на довгому відрізку 2001–2025 років.

Було показано, що доктрина «нового світового порядку» Дж. Г. В. Буша фіксувала очікування на побудову системи колективної безпеки під егідою США за участі ООН та широких коаліцій. Цей підхід сформував своєрідну «нульову точку» постбіполярного доктринального циклу, поєднавши уявлення про безальтернативність американського лідерства з вірою в універсалізм ліберальних цінностей і здатність інституцій розсіювати конфлікти.

Адміністрація Дж. В. Буша після терактів 11 вересня 2001 року здійснила радикальний доктринальний зсув, сконцентрувавши увагу на глобальній «війні з терором», доктрині превентивного (а фактично – превентивно-превентивного) застосування сили і проекті демократичної трансформації Близького Сходу як засобу ліквідації джерел тероризму. У роботі доведено, що ця доктрина, попри апеляцію до традиційних для США ціннісних мотивів, означала фактичне посилення односторонніх дій, розмивання норм міжнародного права та відхід від

71

класичних доктрин стримування. Стратегічні наслідки «війни з терором» – перенапруження ресурсів, ерозія морального авторитету, зростання антиамериканських настроїв – стали важливим чинником подальшого доктринального перегрупування та повернення до більш стриманої риторики наступних адміністрацій.

Доктринальний підхід Б. Обама у роботі охарактеризовано як спробу інституціоналізувати концепцію «розумної сили», поєднавши військові,

дипломатичні, економічні та інформаційні інструменти в єдиній рамці й перевести акцент з масштабних наземних інтервенцій до точкових операцій, багатосторонньої дипломатії та «лідерства з тилу». Було показано, що, попри прагнення до зниження американської «надмірної залученості», адміністрація Обама зберегла фундаментальні елементи глобального лідерства, водночас переорієнтувавши стратегічну увагу з Близького Сходу на Індो-Тихоокеанський регіон і спробувавши поєднати політику «перезавантаження» з Росією із посиленням союзницьких зобов'язань у Європі. Цей етап засвідчив прагнення скоригувати надмірно мілітаризований курс попереднього десятиліття, не відмовляючись від ідеї ліберальної гегемонії.

Доктрина Д. Трампа, реконструйована в роботі через аналіз програмних документів і політичних наративів, стала втіленням більш вузького, націоналістично-економічного трактування американських інтересів, що концентрувалося у формулі «America First». Було показано, що риторичний скепсис щодо союзів і багатосторонніх інститутів поєднувався з фактичним загостренням конкуренції з Китаєм і жорсткішим підходом до Росії в окремих сферах. Адміністрація Трампа нормалізувала мову «конкуренції великих держав», акцентувала на торгівельних війнах, санкційних механізмах та переоцінці тягаря безпекових зобов'язань у НАТО та інших союзах. У роботі доведено, що цей доктринальний поворот не зруйнував американського лідерства, але змістив акцент з універсалістських ціннісних аргументів до прагматичних підходів, що підважило передбачуваність американської політики для союзників.

72

Доктрина Дж. Байдена у роботі проаналізована як спроба поєднати відновлення союзницької мережі з адаптацією до умов загострення системної конкуренції. Центральним мотивом виступає протиставлення «демократій» та «авторитарних режимів», відновлення довіри до США як лідера коаліції, а також концепція «інтегрованого стримування», що передбачає узгоджене використання військових, економічних, технологічних і нормативних інструментів. Особливе значення у роботі відведено впливу повномасштабної агресії Росії проти України

на доктринальну еволюцію: підтримка України стала не лише елементом регіональної політики, а й тестом на здатність США та їхніх союзників зберегти цілісність євроатлантичного простору та стримати ревізіоністські держави. У цьому контексті адміністрація Байдена відновила риторику про «лідерство відповідальної держави», поєднавши її з жорсткими інструментами економічного тиску та військово-технічної підтримки.

Доктрина Д. Трампа як політичний курс протягом 2024–2025 років є спрямованою на радикальне переосмислення ролі США у світі через пріоритет «America First» та відновлення економічного протекціонізму. Центральним мотивом виступає зміщення акценту від багатосторонньої взаємодії до прагматичного підходу у відносинах із союзниками, де підтримка безпеки розглядається як умовна та залежна від їхньої готовності відповідати американським вимогам. Особлива увага приділена зовнішньополітичним рішенням другої адміністрації Трампа: посиленню скепсису щодо НАТО, прагненню до швидкого завершення війни Росії проти України та загостренню стратегічного суперництва з Китаєм у торговельно-технологічній сфері. На внутрішньому рівні доктринальний курс проявився через посилення регуляторного контролю, жорстку міграційну політику та пріоритизацію відродження виробничої економіки як основи національної потужності. У роботі показано, що доктрина 2024–2025 років, поєднуючи націоналістичний економічний підхід та односторонню зовнішню політику, створює нові точки напруги у міжнародній системі та ставить під сумнів сталу архітектуру союзницьких відносин США.

73

Аналіз розглянутих доктрин дозволив виявити як значний континуїтет, так і глибинні трансформації у стратегічних пріоритетах США. До стійких елементів належать прагнення зберегти статус провідної світової потуги, забезпечення сприятливого балансу сил у ключових регіонах (Європа, Близький Схід, Індотихоокеанський регіон), підтримка мережі союзів і партнерств, нівелювання загроз з боку ревізіоністських держав та недержавних акторів, а також

використання зовнішньополітичної риторики для легітимації внутрішньої політики. Водночас зміни стосуються визначення головних джерел загроз (від тероризму та «країн-ізгоїв» до Китаю як системного конкурента і Росії як агресивної ревізіоністської держави), співвідношення між військовими й невійськовими інструментами, ставлення до багатосторонніх інститутів та масштабу американської присутності у різних регіонах. Таким чином, доктринальна еволюція набуває характеру руху не від «лібералізму» до «реалізму» чи навпаки, а постійного пошуку нової конфігурації між нормативними амбіціями та структурними обмеженнями.

Робота доводить, що від початку 2000-х років відбулася поступова, але послідовна зміна акцентів: від домінування великих наземних операцій і широкомасштабних військових кампаній – до комбінованого використання високоточних ударних засобів, сил спеціальних операцій, економічних санкцій, фінансового нагляду, регуляції технологічних ланцюгів, інформаційних і кіберінструментів. Посилення ролі санкцій, експортного контролю, інструментів боротьби з відмиванням коштів та технологічної «відв'язки» від стратегічних конкурентів свідчить про доктринальне зрушення в бік економічної й технологічної державної потуги як ключових ресурсів впливу. При цьому традиційна військова перевага США залишається необхідною, але вже недостатньою умовою лідерства, що відображено у концепції інтегрованого стримування й підвищеній увазі до стійкості союзників та партнерів.

Практичне значення одержаних результатів особливо важливе для України. Робота демонструє, що сталість американських безпекових зобов'язань і характер підтримки України значною мірою залежать не лише від ситуативних

74

рішень, а й від більш глибоких доктринальних уявлень про роль США у Європі, ставлення до ревізіоністських держав, пріоритетизації Індо-Тихоокеанського напрямку та внутрішньополітичних коаліцій у Вашингтоні. Узагальнення, зроблені в дослідженні, можуть бути використані для побудови сценаріїв розвитку американо-українських відносин за умов зміни адміністрацій

у США, для оцінки ризиків «втоми від війни» в американському суспільстві, для розробки рекомендацій щодо позиціонування України в дискурсі «боротьби демократій з авторитаризмом». Крім того, матеріали роботи придатні для використання у навчальному процесі, аналітичній роботі органів державної влади та неурядових експертних центрів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що всі поставлені у вступі завдання виконано. Понятійно-категоріальний апарат аналізу зовнішньополітичних доктрин США уточнено й операціоналізовано; інституційну архітектуру формування доктрин та механізми їх імплементації розкрито з урахуванням багаторівневої структури американської політичної системи; зміст основних доктринальних документів і стратегічних наративів шести адміністрацій реконструйовано у зв'язку з еволюцією міжнародної системи; порівняльний аналіз тягlosti й змін у стратегічних пріоритетах, інструментах впливу та уявленнях про глобальне лідерство здійснено на широкому теоретико-емпіричному тлі. Це дозволяє розглядати доктринальне оформлення зовнішньої політики США у 2001–2025 роках як цілісний процес адаптації американського лідерства до умов постуніполярного світопорядку, що має як значущий науковий, так і безпосередній практичний вимір для держав, чия безпека й розвиток істотно залежать від рішень Вашингтона, передусім для України.

75

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Білий дім. Національна стратегія боротьби з тероризмом. {Білий дім}, 2003.
URL: <https://georgewbush.whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html> (дата доступу: 15.11.2025).
2. Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2010. 60 с. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата доступу: 23.11.2025).

3. Білий дім. Національна стратегія безпеки. Вашингтон, округ Колумбія: {Білий дім}, 2015. 32 с. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (дата доступу: 23.11.2025).
4. Буш Г. В. Президент Буш звертається до нації. {Архів Білого дому Джорджа В. Буша}. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/iraq/news/20030319-17.html> (дата доступу: 15.11.2025).
5. Державний департамент США. Розумна сила в дії. Вашингтон, округ Колумбія: {Державний департамент США}, 2010. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/150505.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).
6. Конгрес Сполучених Штатів. Закон про внутрішню безпеку 2002 року. 2002. URL: https://www.congress.gov/107/plaws/publ296/PLAW_107publ296.htm (дата доступу: 15.11.2025).
7. Конгрес Сполучених Штатів. Закон про реформу розвідки та запобігання тероризму 2004 року. 2004. URL: https://www.justice.gov/archive/olp/pdf/intelligence_reform_and_terrorism_prevention_act.pdf (дата доступу: 15.11.2025).
8. Конгрес Сполучених Штатів. Резолюція про дозвіл на застосування військової сили проти Іраку 2002 року. 2002. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ243/PLAW-107publ243.pdf> (дата доступу: 15.11.2025).
9. Національна комісія з терористичних атак у Сполучених Штатах. Звіт комісії з 11 вересня. Державна друкарня, 2004. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/GPO-911REPORT> (дата доступу: 15.11.2025).
10. Офіс підзвітності уряду США. Спостереження щодо національних стратегій, пов'язаних із тероризмом. {Офіс підзвітності уряду США}, 2004.

URL: <https://www.gao.gov/assets/a109686.html> (дата доступу: 15.11.2025).

11. Сенат США, Комітет з міжнародних відносин. Висування Гіллари Р. Клінтон на посаду державного секретаря: слухання перед Комітетом з міжнародних відносин, Сенат США, 111-й Конгрес, 1-ша сесія, 13 січня 2009 року. Вашингтон, округ Колумбія: {Друкарня уряду США}, 2010. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-111shrg54615/pdf/CHRG111shrg54615.pdf> (дата доступу: 23.11.2025).
12. A New National Security Structure - Short History - Department History - Office of the Historian. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history/security> (date of access: 02.11.2025).
13. America First Foreign Policy. Whitehouse.gov, 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/america-first-foreign-policy> (архівна копія у форматі PDF: <https://cyber-peace.org/wp-content/uploads/2017/01/America-First-Foreign-Policy--whitehouse.pdf>) (дата звернення: 23.11.2025).
14. Bush G. W. Address to a Joint Session of Congress and the American People. {George W. Bush White House Archive}. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (date of access: 15.11.2025).
15. Bush G. W. Address to the Nation Announcing Strikes Against Al Qaida Training Camps and Taliban Military Installations in Afghanistan. {George W. Bush White House Archive}. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html> (date of access: 15.11.2025).
16. Bush G. W. President Bush Delivers Graduation Speech at West Point. {George W. Bush White House Archive}. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> (date of access: 15.11.2025).
17. Bush G. W. President Delivers State of the Union Address. {George W. Bush

- White House Archive}. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (date of access: 15.11.2025).
18. Federal Register. 2025 Donald J. Trump Executive Orders. FederalRegister.gov, 2025. URL: <https://www.federalregister.gov/presidential-documents/executive-orders/donald-trump/2025> (дата звернення: 05.12.2025).
19. George W. Bush Presidential Library. Global War on Terror: Topic Guide. {George W. Bush Presidential Library}. URL: <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/global-war-terror> (date of access: 15.11.2025).
20. Memorandum on Renewing the National Security Council System | The White House. The White House. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2021/02/04/memorandum-renewing-the-national-security-council-system> (date of access: 02.11.2025).
21. National Defense Strategy. Historical Office. Office of the Secretary of Defense. URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Defense-Strategy/> (date of access: 02.11.2025).
22. Interim National Security Strategic Guidance. The White House. Washington, DC, March 2021. 23 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).
23. Office of Management and Budget. America First. A Budget Blueprint to Make America Great Again. Washington, DC: Executive Office of the President, 2017. 62 p. URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/sites/whitehouse.gov/files/omb/budget/fy2018/2018_blueprint.pdf (дата звернення: 23.11.2025).
24. Office of the Secretary of Defense Historical Office. National Security Strategy. URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/> (date of access: 28.11.2025).
25. Operation freedom's sentinel includes casualties that occurred in afghanistan

after dec. 31, 2014. URL: <https://www.war.gov/casualty.pdf> (date of access: 22.10.2023).

26. Organization of the National Security Council and Subcommittees. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/organization-of-the-national-security-council-and-subcommittees/> (date of access: 02.11.2025).
27. Obama B. Remarks By President Barack Obama in Prague as Delivered, April 5, 2009. Washington, DC: The White House, 2009. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (дата звернення: 23.11.2025).
28. Obama B. Remarks by the President on the Middle East and North Africa, May 19, 2011. Washington, DC: The White House, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> (дата звернення: 23.11.2025).
29. Obama B. Remarks by the President in Address to the Nation on Libya, March 28, 2011. Washington, DC: The White House, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/28/remarks-president-address-nation-libya> (дата звернення: 23.11.2025).
30. Office of the United States Trade Representative. The President's 2025 Trade Policy Agenda. Washington, D.C., 2025. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2025/President%20Trump%27s%202025%20Trade%20Policy%20Agenda.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).
31. President Biden Tells World: "America Is Back". Remarks to the Munich Security Conference, 19.02.2021. U.S. Department of Defense News. URL: <https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/2509091/president-biden-tells-world-america-is-back> (дата звернення: 24.11.2025).
32. Quadrennial Diplomacy and Development Review. Enduring Leadership in a Dynamic World. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2015. URL: <https://afsa.org/five-things-you-should-know-about-qddr> (дата звернення:

28.11.2025).

33. Quadrennial Diplomacy and Development Review. Leading Through Civilian Power. U.S. Department of State; U.S. Agency for International Development, 2010. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/153142.pdf> (дата звернення: 28.11.2025).

34. Remarks by President Biden on America's Place in the World. The White House, 04.02.2021. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world> (дата звернення: 24.11.2025).

35. The Inaugural Address. Remarks of President Donald J. Trump as prepared for delivery, January 20, 2017. Trump White House Archives. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/> (дата звернення: 23.11.2025).

36. The National Security Strategy of the United States of America. The White House, September 2002. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nssall.html> (дата звернення: 28.11.2025).

37. The Trump-Vance Administration Priorities. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/issues/> (date of access: 05.12.2025). 38. The White House. National Security Strategy of the United States of America. Washington, DC: The White House, 2017. 68 p. URL:

<https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).

39. The White House. National Security Strategy of the United States of America. Washington, DC: The White House, 2022. 48 p. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

40. U.S. Department of State. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan> (date of access:

02.11.2025).

41. U.S. Department of State. The Global War on Terrorism: The First 100 Days. {U.S. Department of State}, 2001. URL: <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm> (date of access: 15.11.2025).
42. U.S. Foreign Assistance. Congressional Research Service. CRS In Focus, updated January 18, 2022. URL: https://www.congress.gov/crs_product/IF10183 (дата звернення: 28.11.2025).
43. UN Security Council. Security Council Resolution 1368 (2001): Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts. URL: [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (date of access: 15.11.2025).
44. UN Security Council. Security Council Resolution 1373 (2001): Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts. URL: [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (date of access: 15.11.2025).
45. United States Congress. Authorization for Use of Military Force. 2001. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf> (date of access: 15.11.2025).